

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2019. március – XVIII. évfolyam 3. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájja:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

Helyünk
Európában

7

Péntek Imre dolgozata

Beszéljetelek érthető
költői nyelven

10

*Németh István Péter
tanulmánya*

A politikai kultúra...

12

*Alföldy Jenő
Kovács István kötetéről*

Justh, Torna...

14

*Sarusi Mihály
irodalmi jegyzete*

A szimbólum
szindróma

17

Szutrély Péter írása

Unalom, undor,
muzsika

18

*Kelemen Lajos három
fiatal költő kötetéről*

A petrezselymes
kertecske

21

Lukáts János tárcanovellája

Rét
Ország László fotója

KÖRMENDI LAJOS

Az ünnep fénye a munkálkodóké is

Gömörország lakóit elégedettnek és boldognak láttam 2004 május 29-én. Szépen kiöltöztek, és Rimaszombat utcáin a múzeum előtti tér felé igyekeztek. Az idegenek, mint mi, menet közben bizonyára megcsodálták még a város gyönyörű főterét. Elraktároztuk emlékezetünk vagy fényképezőgépünk féltett zugába a hangulatos macskaköveket, a szép épületeket és fákat, a sok-sok virágot, a kávéházak, éttermek teraszain kávézató, sörözgető embereket, majd a romantikus sétálóutcán végighaladva, kiértünk a térre.

Sokan összegyűltünk Tompa Mihály szobra előtt: a hatalmas termetű tiszteletes úr, a kitűnő költő, Petőfi és Arany János barátja, ahogy Isten és a nép előtt illik, lehajtott fővel állt a bronz időtlenségében, de mintha fejét kicsit jobbra fordítva a szeme sarkából egy lepellel fedett talpazat felé sandított volna. Érthető: a lepel alatt ott állt a költő-barát, a lángelme Petőfi Sándor, ahogy a nagyszerű szobrász, Izsó Miklós látta és láttatta. Az a Petőfi, akit itt táblabírává választottak, s aki e szobor mostani felavatásával hazatalált Gömörbe. Szépgesztus volt, hogy a remekművet egy magyar költő és egy szlovák műfordító, Tózsér Árpád és Karol Wlachovsky szabdította meg a lepeltől.

Amíg a robusztus Tompa szerényen, alázatosan, lehajtott fejjel áll, addig a közelében elhelyezett kistermetű, törekeny Petőfi fölemelt fővel, harciasan néz a világba. Talán a helyi múzeum folyosóján hosszú évtizedekig álló törekeny gipszszobortól kapta az erőt, a kemény akaratot, az eltökéltséget B. Kovács István és minden segítője, akik nem lankadó hittel sikerre vitték Izsó Miklós csodálatos Petőfi szobrának bronzba öntését és felállítását. Gondolom, ahogy ez nálunk, Közép-Európában lenni szokott, nekik is – önrzetük tiltakozása ellenére – koldulniuk kellett a nagy cél megvalósítása érdekében. Ám most már áll a nagy mű, a nagyszerű szobor az áldott Gömörország, a magyar nemzet egésze s a magyarsággal sorsközösséget vállaló szlovákok gazdagodására.

Ahogy a borostyán felfut a fára, s úgy benövi azt, hogy a fából már szinte semmi sem látszik, ugyanígy a politikus is szinte fagyöngy lesz a fán, haszonélvezője egy olyan ügynek, amihez semmi köze, esetleg alig valami. Rimaszombatban is mondta Petőfiről az unásig ismert közhelyeket olyan politikus, aki rájött, hogy a televízió közvetítése révén Szlovákiából is egyengetheti itthoni és uniós jövőjét. Pedig korábban tehetett volna a Petőfi-szobor érdekében, hiszen kérték a segítségét, de hiába. Ugyanígy odaállt a fénybe egy olyan hivatal képviselője, amelyik lökött valamit a látszat kedvéért, hogy ne szólhassák meg, de ezzel csak megalázta a hozzá fordulókat.

Az ilyen ünnepeken általában árnyékban maradnak azok, akik igazán megízadtak a sikerért. Most, hála B. Kovács

Istvánnak, jutott fény a talpazat tervezőjére, Győrfi Lajos szobrászművészre, és a Karcagon élő bronzöntő mesterre, Varga Imrere is, s általuk a sok nappalt és éjszakát végigizzadó segítőkire, a kőfaragó Papp Zoltánra és Bácsi Lajosra, valamint a bronzöntő Örlös Sándorra. Engem ők érdekeltek, s a rimaszombati csapat, az ügy szellemi atyjával, B. Kovács Istvánnal az élen, akik a saját érdekeik elé tudták helyezni a közérdeket.

Az ünnepség alatt annyian álltak a díszemelőnyen, ahányan az idegeket rongáló, a verejtéket követelő munka során sohasem gyűlnek össze. Nem baj. A végeredmény a fontos: a világirodalmi rangú poéta, Petőfi Sándor édesanyjának szlovák származása miatt jelkép-erejűvé vált ez a szobor, melyben egy lehet magyarság és szlovákság, éppen akkor, amikor kontinensünk nyugati feléről bizalmatlanul pislognak felénk, hogy ugyan mit viszünk az Európai Unióba. A szobor a válasz, és amit az megtestesít.

Petőfi Sándor szobra Rimaszombatban – Izsó Miklós alkotása

Arany János

Az örökség

Azok a magyarok, kik e hazát
Véren vették, vérrel ótalmazák,
Azok a magyarok, ha riadót fűttak,
A halál képétől nem messzire búttak.

Lakásuk volt paripájok háta,
Vetett ágyok kemény nyeregképa:
Ettek és aludtak vérmocskolta nyergen,
Jártak éjjel-nappal sok nehéz fegyverben.

Nem kérdezték: sok-e az ellenség?
Olvasatlan próbáltak szerencsét;
Tudták, a szerencse mindig ahhoz pártol,
Kinek szive még a halálban is bátor.

Elfogytak, elzültek ottan-ottan,
Szép országok hevert elhagyottan,
Fölveré az isten mindenféle gyoma,
Ékteleenné tette török, tatár nyoma.

Rongált zászló lón az ő formája,
Nem volt annak színe, sem fonákja,
Itt-amott sötétlett rajta egy-egy vérfolt:
Szép zászlónk, az ország, váznál nem egyéb volt.

E becses zászlónak, a hazának,
Védelmében hányan elhullának!
Vérökben a rúdját hányszor megfereszték
Régi ősapáink! de el nem ereszték.

Igy a zászló, ránk örökbe maradt,
Ránk hagyák azt erős átok alatt:
Átok alatt, hogy, ha elpártolunk attul,
Ne legyen az isten istenünk azontul.

Most telik be, vagy soha, ez átok.
A zászlót, a zászlót ne hagyjátok!
Ha minket elfű az idők zivatarja:
Nem lesz az istennek soha több magyarja.

(1848)

Madár János

Sohasem ellened

A múlt árva szüleidtől
hűséget, hazát tanul.
A jövőt és gyermeksírást
kimondták hangtalanul.

Valahol, a balkányi határban
életed bízták csöndre, szavakra.
Hallgatott a diónyi föld
és fény hullt a békés havakra.

Homlokod mögött örökös tél
és --- örökös nyár van.
Évszaknyi emlékek rakódnak
hűséges koponyádban.

Gondolj a bölcsődre,
ahonnan elindult a sors veled!
Kísért életen, halálon át
érted és sohasem ellened.

Lukáts János

Tenyérmorzsák

Virág virít, most sorsáról beszél,
mi sorsot hord ibolya vagy csalán?
A sorsa mint enyém: hogy egyszer él,
az életét szerette, s elmúlik talán.

■ ■ ■

Maroknyi napsugár hevert a porban,
Útját nem lelte, szétgurult...
Álltam fölötte, nehogy eltapodjam,
enyém volt, kincsem, ő volt a múlt.

■ ■ ■

Hallgass, ne szólj, helyetted lomb zizeg,
s neked dalolnak füttyös madarak,
amíg ők szívük szétkiáltják,
neked szólalni nem szabad.

■ ■ ■

RÁKOSI VIKTOR

Hős fiúk

részlet

Komor, esős, havas időre virradt március 15-e. A budai hegyek tetejére felhők ereszkedtek, a Duna fölött vastag köd lebegett. Szerdai nap volt. Máskor ilyenkor már érezni lehetett a tavasz első meleg lehelletét. Most minden hideg és barátságtalan volt még. A tavasz is, a szabadság is még aludtak. De a szabadság már ébredezett. Forró volt az emberek lelke. Hevesen dolgozott az ifjúság szíve.

A Pilvax kávéházat alig csukták be az éjjel. Az ifjúság és az írók késő éjszakáig együtt tanácskoztak afelett, hogyan vívják ki másnap a felsőbb hatalmak ellenében a nemzet szabadságát. Mikor már a szerepeket kiosztották, hazamentek lefeküdni. Feküdni, de nem aludni, ébren álmodozni, mert nem hunyta be egyik sem a szemét.

Pitymalatkor, hat órakor hajnalban már újra a kávéházban voltak. Egymásután érkeztek Petőfi, Jókai, Bulyovszky, Irinyi, Irányi Dániel, Vajda János, Vasvári, Nyári Albert báró, Vidacs, Degré Alajos, Sükei Károly, Gál Ernő s a többi. Ki tudná valamennyi derék fiú nevét felsorolni. Elég az hozzá, hogy sen-

ki se hiányzott azok közül, akik megígérték, hogy ott lesznek. Fialat arcukat pirosra csípte a friss márciusi szél, szemük ragyogott a lelkesedés tüzeitől. El voltak tökélve mindenre.

Az első, amit tettek, az volt, hogy a magyar nemzet kívánságait, a tizenkét pontot letisztázták két példányban s az Úri utca meg a Kígyó utca sarkára kiakasztották, hadd olvassák a járókelők. Már ez a kis dolog is tilos cselekedet volt az eddigi törvények szerint! A dadogó Sükei hangosan próbálta magyarázni a közönségnek a pontokat, egy rendőr ezért be akarta kísérni, de a közönség kiszabadította a kezei közül.

Mikor már a kávéház egészen megtelt, Jókai felállt egy asztalra, s kijelentette, hogy ha nem akarunk hátrább maradni a többi nemzetnél, komoly teendőket kell végeznünk. Minden nemzet halad és boldogul, nekünk is haladnunk és boldogulnunk kell. Ami a tizenkét pontban meg van írva, ahhoz a nemzetnek joga van, azt követelnie kell.

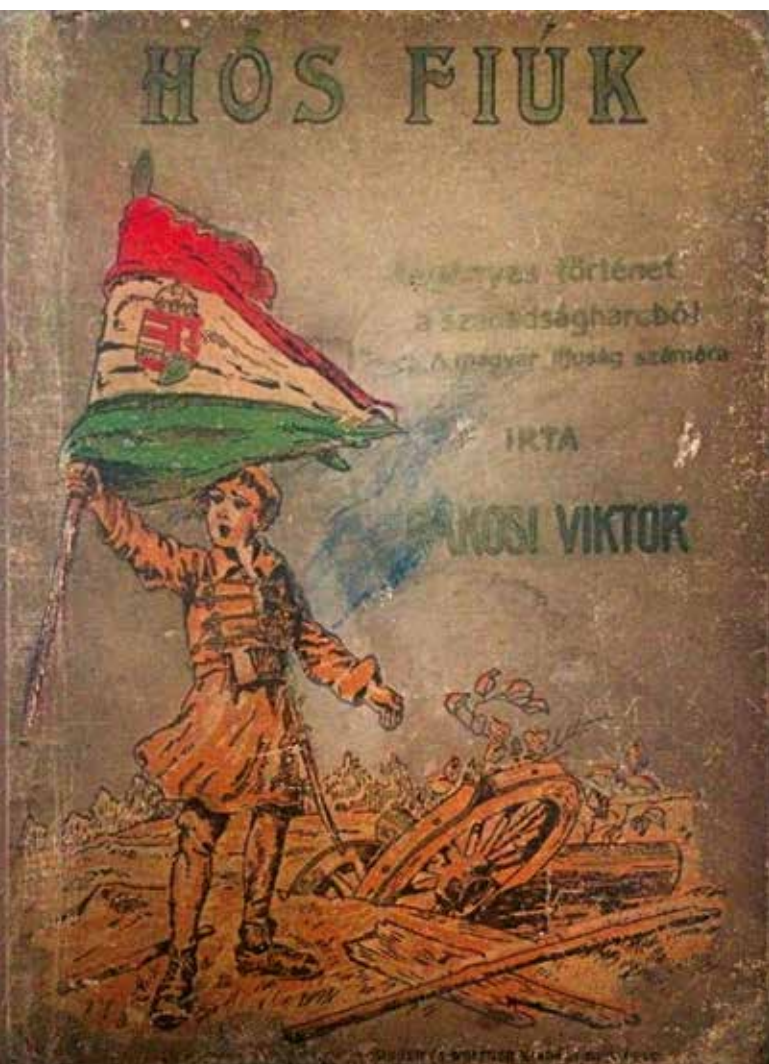
Viharos éljenzés támadt erre, majd nagy csend lett, mert látták, hogy Petőfi Sándor is beszélni akar. Petőfi egy összehajtogatott darab papírost vett elő a zsebéből, lassan körütekintett a tömegen, s a papírosról olvasni kezdte:

Nemzeti dal

Talpra magyar, hí a haza,
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válasszatok!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Rabok voltunk mostanáig,
Kárhóztak ősapáink,
Kik szabadon éltek, haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

*Fényesebb a láncnál a kard,
Jobban ékesíti a kart,
És mi mégis láncot hordtunk!
Ide veled, régi kardunk!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

*A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez,
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

*Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

Kedves ifjú barátaim! Tudom, megpezdült bennetek a vér, míg ezt a gyönyörű költeményt végigolvastátok. Hát még ha azok közt lettetek volna, akik magától Petőfitől hallották. Soha ilyen lelkesítő hangon nem szóltak a mi szegény nemzetünkhöz, e vers után, ha jégből lett volna is, fel kellett volna olvadnia. Fel is olvadt!

Akik a kávéházban voltak, sírtak, kiabáltak, toporzékoltak lelkesültségükben. Egymás nyakába borultak, egymás kezét szorongatták, Petőfit ölelgették, vállukra emelték... Körülhurocolták a kávéházban... Még a ruháját is csókolgatták.

Igaz is, hogy ilyen szépet még Petőfi is alig írt életében. Talpra is állította vele a magyart. Aznap már az egész város tele volt vele, aztán mint egy élő tűzoszlop, a vers végigszáguldozott az országon és lángba borította a nemzetet.

A következő pillanatban az egész csapat kint volt az utcán. Legelől Bárdy Gáspár vitt egy nagy nemzeti zászlót, utána lépdeltek Petőfi, Jókai, Vasvári, Irányi. Azután következett az ifjúság. Szívükben nemes elszántság, mellükön kokárda. Emelt fővel s azzal az elhatározással indultak meg, hogy nem hátrálnak, bárminő akadályba ütközzenek is. De ezen a napon simán ment a dolog, mintha csak a jó Isten szőnyegeteket teregetett volna eléjük, hogy puhán járjanak, és ne üssék kőbe a lábukat.

Először is az egyetemi ifjúság csatlakozott hozzájuk: a jogászok, az orvosnövendékek és a mérnöknövendékek. Eközben híre ment a városban a tüntetésnek, s a polgárság Budapest minden részéből a Belváros felé indult, hogy a *Talpra Magyar-t* és a tizenkét pontot hallgassa.

...Ezalatt pedig a kaszárnyákban megcsörrentek a fegyverek. A kapukat becsukták, a katonák sorba álltak, a tisztek szemlét tartottak fölöttük, hogy gyilkos fegyverük rendben van-e. A budai várban az ágyúkat Pest felé szegezték, a tüzérek égő

kanóccal melléjük álltak, hogy mihelyst parancsot kapnak, lőjenek a városra... A felsőbbség arra készült, hogy fegyveres erővel nyomja el a nép mozgalmát és az ifjúság törekvését a szabadságra. De az ágyúcsövek tátongó torka alatt az ifjúság haladt előre a maga útján.

Tíz óra tájban a zászló után Petőfi és Jókai mögött már ezer meg ezer lelkes ember tolongott. Valahányszor megálltak, és a sápadt Petőfi eldörögte a *Talpra magyar-t*, az emberek levették a kalapjukat, s egyszerre ezren meg ezren utánakiabáltak:

- Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.
- Most már ki fogjuk nyomtatni a versemet! – szölt Petőfi barátaihoz.

Azonnal megindultak a Landerer és Heckenast nyomdájába, mely a Hatvani utca és a Szép utca sarkán volt. Csakhogy Magyarországon az akkori törvény szerint semmit se volt szabad kinyomtatni a felsőbbség engedelmével. A felsőbbség megbizottját, akihez mindent be kellett terjeszteni előlvasás végett, úgy hívták: „...cenzor”. Nagy úr volt ez, tőle függött, hogy mi jelenjék meg Magyarországon, akár könyvben, akár újságban. Gondolhatjátok, hogy a *Talpra magyar-t* nem engedte volna meg soha kinyomtatni. Csakhogy a mai napon nem kérdezte tőle senki, hogy tetszik-e neki, vagy se. Ha az ifjúság kimondta, hogy legyen szabad sajtó, hát a cenzor úrnak semmi köze ahhoz, amit ki akarnak nyomtatni.

A nyomdában persze azzal fogadták őket: látta-e a cenzor úr azt, amit ki akarnak nyomtatni?

- Nem látta, nem is fogja látni! - zúgott a tömeg.
- Nem parancsol már a cenzor, itt a nép parancsol! - kiáltotta az ifjúság.

*...mint egy élő tűzoszlop,
a vers végigszáguldozott az országon
és lángba borította a nemzetet.*

Irinyi odament a legnagyobbik nyomtatógéphez, rátette a kezét, és fennhangon így szólt:

- E sajtót a nép nevében lefoglaljuk, és megparancsoljuk, hogy nyomtassátok ki a nemzet tizenkét kívánságát és a *Talpra magyar-t*!

- Engedelmeskedem – felelt Landerer.

- Éljen a sajtószabadság, éljen a nép! – kiáltott a nyomda személyzete, és vígan munkához látott.

A tizenkét pont első kész példányával Irinyi, a *Talpra Magyar* első kész példányával maga Petőfi rohant ki az utcára. Miközben újra elszavalta a költeményt, ezer meg ezer példányban hozták ki a friss nyomtatványokat... s a gépből még nedvesen kikerült példányok az emberek örömkönnyeitől még nedvesebbek lettek.

Nagy dolog volt ez, fiaim: a gondolatnak a felszabadulása évszázados rabbilincsei alól! Mintha egy óriási, régi börtön vaskapujáról verték volna le a megrozsdásodott, hatalmas lakatokat: a népek zár alatt tartott joga, java, szabadsága tódult ki onnan. ...És a budai vár fokán egyre sötétlettek az ágyútorkok, és égtek az ágyú elsütésére kész kanócok...

A tizenkét pont és a *Talpra magyar* két első példányát örök emlékül a Nemzeti Múzeumban helyezték el. Délután a Nemzeti Múzeum előtt népgyűlés volt tömérdek ember jelenlétében. Akkor még nem volt rács az épület körül, s a nyüzsgő

sokaság fekete tömegével mindent elborított. Minden ember úgy érezte, mintha melléről egy roppant kő gördült volna le: szabadon mertek beszélni, lármázni, szavalni, énekelni.

Vasvári beszélt újra, azután Irinyi magyarázta a tizenkét pontot, de a nép Petőfit kívánta látni és hallani. És Petőfi kiállt a baloldali párkányra, és ötödször elszavalta a *Talpra magyar*-t. Mint egy bosszúálló angyal rázta ökleit, s a sok tízezer ember égre tartott ujjakkal utána üvöltötte:

– Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!

A férfi kalapjukat, az asszonyok zsebkendőjüket lobogtatták a nagy költő felé. Soha még vers így föl nem lelkesített népet. Mintha az égből nem hópelyhek, hanem tüzes szikrák hullottak volna, be, egyenesen a szívekbe. Mindenki föllángolt.

Ötven éve ennek! De meleg szívvel emlékszünk rá mi is, akik csak később születünk, s átadjuk dicső emlékét nektek, hogy ti is híven megőriztétek az utódok számára. Így lesz ez örök és felejthetetlen!

Délután a városi tanács, a polgárság hivatalos képviselője a polgármesterekkel, csatlakozott a mozgalomhoz.

...A katonaság várt mozdulatlanul. De azok, akik a katonaságnak parancsolnak, nem merték a nép ellen indítani... féltek a vérontástól, fegyvertelen emberek megölésétől. Az ártatlanul kihullott vér az ő fejükre szállt volna, s egész életükre boldogtalanná tette volna őket.

Pedig a nép nem maradt meg Pesten. Egyszerre csak kiadták a jelszót: „Fel Budavárába!” S a tömeg, mint fekete árvíz, a hajóhídon keresztül hömpölygött a budai várba. Ott vonult el a kiszegezett ágyúk és az égő kanóccal az ágyúk elsütésére készen álló tüzérek közt, s odakiáltott nekik:

– Éljen a szabadság; éljen az egyenlőség!

Zúgva, éljenezve, énekelve vonultak végig a vár szűk utcáin, a fejevári kapunál levő börtönökig és ott megdönggették a vaskapukat.

Szente B. Levente Hazafelé

Nálunk naponta ingét vedli az ég – azt mondják: már ilyen ez a világ

se zöld, se piros, kissé gyulladt, szürke, olyan, mint az árnyak mögött kuporgó énem leginkább

mint öregedő kérge, tenyeremben a barázdák, messzi futnak, egyenest az ég felé mutatnak benne a falubeli utcák

de esténként te csak emlékezz – nézd, hogyan hajol föléd csillag és holdbeli tájarcom, kinyújtóznak benne a piros-kék házak, míg lelkedben őrt állnak az út menti akácfák.

torkodban dadog a lélek és megszorul a szó: hazát. házat. ennyit akartál?

Ezekben a börtönökben nem gonosztevők voltak. Olyan emberek ültek ott, mélyen lent a föld alatt, sötét tömlőben, akik a magyar nemzet számára jogot, szabadságot, az ország számára önállóságot követeltek. Nagy bűn volt ez akkor, fiaim.

Ezek közt a börtönben szenvedő hazafiak közt legkülönb volt Tánics Mihály, aki legbátrabban, legőszintebben lépett fel a magyar nép mellett. Már majdnem egy esztendeje, hogy börtönben synylődött. És nem is álmódott róla, hogy odakint, az Isten szabad ege alatt mi történik. Mikor a börtön nehéz vaskapuját ököllel megdönggették, a rabtartók megijedtek. Egy darabig ide-oda szaladgáltak, nem tudták, mit csináljanak.

– Adjátok ki Tánicsot, mert rátok gyűjtjük a házat! – kiáltották be az ablakon.

Egyszerre csak a hatalmas kapu lassan megnyílt, s kijött rajta egy sovány, sápadt, őszülő ember. Bámulva nézett körül, mintha Tündérorságban járt volna.

Mintha egy óriási, régi börtön vaskapujáról verték volna le a megrozdásodott, hatalmas lakatokat...

– Mi ez? Mi történik itt?

– Tánics, örülj, szabad vagy, és szabad a te nemzedet is, a magyar! – ezt kiáltotta feléje Nyáry Pál. És Tánics szeméből kicsordult a könny, sírva rogyott a körülállók karjai közé. Minő örömrivalgással vitték az öreg Pestre! Az ifjúság fátylát gyűjtött, és a kocsija mellett futott. Pesten pedig kifogták a lovait, és maguk a fiúk húzták a kocsit.

...Itt találkozott csak Bárdy Gazsi az öccsével, Gyurkával, meg Vidor Pállal. Mindhárman Tánics kocsija elé fogták magukat. A három fiú csupa sár volt. Reggel óta nem voltak otthon, és alig ettek egy falatot. Gazsi rámosolygott az öccsére.

– Derék gyerek vagy, Gyurka, hanem hogy édesanyánk megver, az bizonyos.

– Akkor is a hazáért szenvedek. Éljen a haza! – kiáltott dacosan Gyurka, és futottak tovább a Kerepesi út felé. Még a színházba is bementek, énekelni, éljenezni, a *Talpra magyar*-t szavalni. A színészek abba hagyták az előadást, összeölelkeztek a közönséggel, a zenekar a *Rákóczi-indulót* játszotta...

Gyönyörű egy nap volt ez, fiúk!

A két Bárdy fiú és Vidor Pál majdnem éjfél felé vetődött haza. Gyuri úrfi meglehetősen szorongó szívvel lépett be anyjukhoz Gazsi mögött. Édesanyjuk virrasztott és imádkozott. Tele volt aggodalommal, már azt hitte, hogy tán le is gyilkolták fiait. Mikor beléptek hozzá, fölkelt, és szigorúan végignézt rajtuk.

– Ne haragudj, édes jó anyám – szólt Gazsi –, Gyuri nagyon jól viselte magát, mint igazi magyar gyerekhez illik.

– Mit csináltál? – szólt az anyja.

Gyuri előlépett és így felelt:

– Anyám! Megtanultam kívülről a *Talpra magyar*-t és beálltam lónak a Tánics Mihály kocsija elé.

Anyja egy lépést tett előre, aztán... egyszerre a két fiú nyakába borult, s össze-vissza csókolgatta őket.

Nincs az a magyar anya, aki ilyesmért haragudni tudna a fiaira!

PÉNTEK IMRE

Helyünk Európában

Nemzeti önazonosságunk kérdései

Egy megszállt országban mit lehetett tenni? Gyakorolni a belső ellenállást. Ezt ki így, ki úgy hajtotta végre. Nem mentünk fejfel a falnak, ott volt előttünk az 56-os forradalom példája. Sok mindent tettünk, ami megalkuvásnak tetszhet ma, és visszanezve, pl. belépésünk a KISZ-be, az ideológia részbeni és a rendszer gyakorlati elfogadása, a spontán, ösztönös cselekedetek, annak ellenére, hogy féltünk, tartottunk a megtorlástól. A rendszer kisebb-nagyobb hibáinak tekintettek bennünket, renitens jankókat, amit azért lehetett kezelni vagy orvosolni. S a háttérben ott derengett a nagy aczéli mumus, mint a kultúrpolitika megdönthetetlen bálványa. Sok borsot tört az orrunk alá, pl. a francia kommunistákkal való kokettálásával, a harmadik út keresésével. Megvallom, nem féltünk, inkább igyekeztünk távol maradni tőle. A nagy szociális elégtétel jegyében kezdetben sok mindent lenyeltünk, amit a kommunizmus hirdetett, „ezer nyelven”, hogy létrejön az egyenlőség társadalma, benne a többi jóval. Ami egyre inkább nem jött létre. Közgazdász barátaim – a hatvanas években, előbb az egyetemen, majd a pártközpontban és minisztériumokban – már jól látták azokat a hibákat vagy bűnöket, amiket nem lehetett kivenni vagy kivágni a szocialista szisztémából. Ezekkel együtt kellett élni. Néha megkérdeztem tőlük: meddig? És miért? A vállukat vonogatták, és éltünk, lehajtott fejfel a nagy szovjet moloch árnyékában.

Nos, sok mindent elviseltünk, ami ma nem tetszhet, de 56-ot soha nem mondtuk ellenforradalomnak. Én 14 éves voltam a forradalom idején, de otthon, a szülőfalumban, mésszel mázoltuk ki, éjjel, a Kádár-kormány ellenes jelszavakat. Amit hallottunk a rádióban, olvastunk a szabad sajtóban, s amíg lehetett. És erről az akcióról hallgattunk, mint a sír. Annak ellenére, hogy néhányan jobbra tértünk, néhányan balra. A becsületkassza azért működött. Persze, egy levert forradalom után.

Utassy barátom nagy Petőfi-rajongó volt. A *Zúg március* már a hatvanas évek végén létrejött. Megjelent a *Szép versek*-ben. De nekem hiányérzetem volt Petőfivel kapcsolatban. Ezért kezdtem el olvasni a róla szóló írásokat, a naplóit, a leveleit, a cikkeit. Ki volt ez a fiatal ember? Végigböngészttem a *Hatvany Így élt Petőfi* két kötetét. Megbizonyosodtam (elsősorban magamban), ez a fickó zseni volt. Egy megszállt országban élt. Épp úgy küzdött a maga cenzoraival, ahogy mi a mieinkkel. Persze, az a cenzúra enyhébb és hazafiasabb volt, mint a miénk. De a kérdés változatlanul fennállt: honnan szerezte információit a fiatal Petőfi, a korabeli színdarabok nézője, majd szereplője? Fekete Sándor tanulmányában így ír erről: „Tudjuk, hogy Petőfi forradalmi ideológiája elsősorban francia elméletekre épült, s Lukácsy Sándor újabb kutatásai ezt az általános ismeretünket konkrét részletekkel hitelesítik. A halhatatlan, feltartóztat-

Horkay István grafikája

hatatlan, a házba, ha kell ajtóstól berohanó korszellem reformer szellemű útegyengetői közül indult el Petőfi, hogy azután a forradalmi világszellem diadalútjának előharcosa legyen. »A monarchia emberei – írja majd 48-as naplójában – nem hiszik vagy gátolni akarják a világszellem fejlődését, s ez istentagadás.« Én ellenben hiszem, hogy fokként fejlődik a világszellem, látom, miképp fejlődik, látom az utat, amelyen megy. Ő lassan halad, minden száz vagy néha ezer esztendőben tesz egy lépést, de miért sietne? Hiszen ráér, mert az övé az örökkévalóság. Megint hozzátehetjük: nem Raupachtól tanulta mindezt, de amikor a német bohózatíró azt példázta, hogy a korszellem halhatatlan, Petőfi gondolkodását akaratlanul is előkészítette az örökkévaló világszellem eszméjének befogadására.” Ez a korszellem elsősorban szociális természetű volt. Persze, szükség is volt rá a feudalizmus társadalmi kötelékeit leromboló harcban. 1846 és 48 között ez a szociális érzemény uralkodott költészetén, középpontjában egy végső és véres csatával. Ezt a feszültséget érzékelteti a *Véres napokról álmodom*, az *Egy gondolat bánt engemet*, a *Palota és a kunyhó*.

Sinka István szemináriuma nyitotta fel a szemünket, hogy micsoda értékek vannak a népi irodalomban.

Az utóbbi vers kérdése valóban vérlázító: „Mért vagy oly kevély, te palota? / S hol vette a gazdag maga kincseit?” És ettől a logikától vezetve jut el a szalmakunyhóig, ahol „születnek a nagyok, az ég / a megváltókat ide küldi be.”

Am a szabadságharc kitörése után megváltoztak a Petőfi-versek, a hazafiasság hatotta át őket. (Erről az „átváltozásról” sokat lehetne elmélkedni. Hogyan jutott el a szociális radikalizmustól a nemzetféltő önfeláldozásig?)

Egyik utolsó verse a *Föl a szent háborúra*: „Föl, hazámnak valamennyi / Lakója, / Ideje, hogy tartozását / Minden ember lerója”

Petőfi útja így hát a szociálistól a nemzetiig tartott. De 100 évvel később József Attila is hasonló utat járt be. A szociálistól a nemzetiig. Ki gondolta volna, hogy a szociális forradalmár, a Marx-követő ideológus írja az egyik legszebb hazafias verset, *Hazám* címmel, a harmincas években?

Ez az út, irányultság sokunkra jellemző volt. Én mindenestre Petőfihez fordultam, átélve a magam bizonytalanságait, tőle vártam és kaptam útmutatót. Am a hamisítás, a félretájékoztató, az ideológiai torzítás megnehezítette a tájékozódást. Sokunknak kellett 1968 augusztusa, amikor közösen vertük le a lázadót, aki egy egészen más szocializmust akart, mint a szovjet modell. S ekkor írta Petri azt a néhány sort, ami eldöntötte a meccset: „Amiben hittem, / többé nem hiszek, / De hogy hittem volt, / arra naponta emlékeztem magam. / És nem bocsájtok meg senkinek.” (Ismeretlen kelet-európai költő verse 1955-ből)

Szerintem ez a fajta kérelhetetlenség és nem megbocsátás jellemezte irodalmunk javának tudatát 68 után.

Milyen források kínálkoztak a magunkfajta számára? Régi magyar irodalom, elsősorban a két világháború közötti időszak. A nyugati magyar irodalom. Fordítások.

Sokan megerősíthetik – a hatvanas években – Czine tanár úr volt az egyik (fő) közvetítő. Sinka István szemináriuma nyitotta fel a szemünket, hogy micsoda értékek vannak a népi irodalomban. Ő volt az, aki minket, kezdő tollforgatókat szintén egyenrangú partnernek tekintett. Tőle halottuk az *Anyám*

balladát táncol című verset, s rögtön megértettük: érdemes ezen a nyomon továbbmenni. De aki az urbánus vonalat kedvelte, annak ott volt Kassák. Engem ebben az időben éppen az lepett meg, mennyien ismerték és kedvelték verseit és regényeit. Az *Egy ember élete* első, 49 utáni kiadásából kimaradt Kassák és Kun Bélák konfliktusa, és Kassákra – nemzetközi ismertsége ellenére – itthon gyanúsán tekintettek, egyfajta szeparáció várt rá, életművének feldolgozása csak a rendszerváltás után vált teljessé, elsősorban Acél Gézának köszönhetően. Kassák két okból is gyanús elemmé vált, gyanús volt ultra-baloldalisága és avantgardizmusa is. Értékeire a párizsi *Magyar Műhely* alkotói és szerkesztői hívták fel a figyelmet.

Persze, a korabeli műhelyek lázasan keresték a „semleges”, elfogadható alkotókat, így akadtak Reményik Zsigmond és Füst Milán műveire. Főként a színházakban mindkét írónak valóságos reneszánsza bontakozott ki a hatvanas-hetvenes években. Tamási Áronról viszont alig esett szó. Nagy adósság volt Hamvas Béla. Mindnyájan emlékszünk a gépiratos példányok szent áhítatára, a kis társaságokra, titkos, titkolt összefüggésekre. Szerencsére a rendszerváltás után a teljes életmű hozzáférhetővé vált. Maradjunk abban, hogy az identitás építésben óriási szerepe volt a Horthy-korszak változatos könyvkiadásának, íróinak, irodalmi életének.

Sajátos ellentmondás alakult ki: míg a hivatalos esztétika sokáig szocialista realizmusról beszélt, ezt ajánlgatta mint követésre érdemes mintát, ezt valójában – egy-két másodvonalbeli író-költő kivételével – senki nem vette komolyan. Viszont bántó fölényre vált a Nagy László-Juhász Ferenc-Csoóri Sándor alkotói triász befolyása, a nemzeti jellegű irodalmi kánon. Ráadásul a másik oldalon – az urbánusabb térfélen – Petri György szalonképtelen költészete vált mintaadóvá. Tehát ebben a két szélsőségben kellett valami elfogadható kánon. Hamarosan ez is megjelent, Kulcsár Szabó Ernő és Szegedy Maszák Mihály tudományos munkássága révén. Erre az időre esik, amikor Utassy költészetét szinte semmire nem értékelte a hivatalos kritika.

Egyik bírálója ennek a felfogásnak Szepes Erika. Számomra a szerző 2012-ben megjelent *A mocsok mesterség – gondolatok a paradigmaváltásról* méltó vitapartnere a jelenleg is uralkodó (tépázódó?) kánon alaptéziseinek. A szerző a következőket írta: „a dekonstruktivista-hermenautikus posztmodern (az önmeghatározásokat sorolhatnánk) koncepció két fő támadási pontját láttuk eddig: a képviselési elvet és a személyességet óhajtanák kiűzni a Parnasszusról. De mindahhoz, hogy ezt megtehessek, meg kell sebezniük a líra (és az egész irodalom) Achilles-sarkát, a jelentést.”

Szepes Erika könyvének ezen fejezetében részletesen ismereti a recepcióesztétika téziseit, az átvevők egy-két gondolatát, többek közt Kulcsár Szabó Ernő szubjektivistá felfogását, mely szerint „nem lehet tudni, hogy a szöveg és én interakciójában mi történik az énnel, ő olvas-e tényleg, vagy őt olvassa a szöveg”. (Számomra ez azért is érdekes, mert Weöres Sándor többször, több helyen is megfogalmazta, már a negyvenes években ezeket a mondatokat.)

Nem sok örömet szerzett ez a posztmodern irányzat, talán csak néhány szerzőnek, akik a téves esztétikai elképzelések elkötelezettjeként is képesek voltak remekműveket alkotni.

A nyugati magyar irodalom szintén rengeteg információt tartalmazott, ami nem fért a hazai irodalmi gondolkodásba. Jelentős alkotók rekedtek ki a könyvkiadásból: Márai Sándor, Határ Győző, Cs. Szabó László, Horváth Elemér, Vitéz György,

a párizsi *Magyar Műhely*, az *Arkánium*, az *Új Látóhatár*, és még sorolhatnám.

Nekem a *Magyar Műhely* lett egyik forrásom. Nem tudom, ki emlékszik arra, hogy a párizsi lap hol kint szerepelt a nagyobb könyvtárak olvasópolcán, hol pedig eltűnt, hűen követve az aczéli kultúrpolitika ingadozásait. Ha valamilyen ciklandós politikai tartalom jelent meg benne, akkor az a szám „kissé” be volt tiltva. Csak szintén érdekességként: az idősebb nemzedéknek sok minden szabad volt, ami nekünk, fiatalabbnak nem. Déry Tibor, Kassák avantgárd versei megjelenhettek, ám a mi avantgárd verseink nem. Ezek egy része a *Magyar Műhely* lapjain látott napvilágot. Akkoriban én, Molnár Miklós, Székely Ákos és Zalán Tibor – Szombathelyen, a nyolcvanas években – a lap rendszeres szerzőinek számítottunk. Részt vettünk a hadersdorfi találkozókön, felolvastunk, előadást tartottunk.

Emlékszem egy esetre. Bujdosó Alpáréknál szálltunk meg, és este végre körülnézhettem a könyvtárában. Ekkor került a kezembe Méray Tibor *Nagy Imre* című munkája. Mondhatom, egész éjjel olvastam, nem tudtam letenni a könyvet. Így született az *Elkésett sorok N.I.-nek* című versem. Megvallom, szenvedtem, hogy hova rejtsem. Talán egy barátomnak mutattam, s egy példányt nála hagytam, ha valami történne velem. És mindez Keszthelyen történt, a közelben, Hévízen nyaraló Major-Zala Lajosnak is megmutattam. Ő vitte el Freiburgba, Molnár Józsefhez, az *Új Látóhatár* szerkesztőjéhez. S így jelent meg Lambéry Antal név alatt az emigráns lapban. Emlékszem, Csengey Dénes még évődött is vele – valóban, neki is megmutattam –, hogy tudja ki a szerző, de nem mondja meg. Tudtommal be is tartotta a szavát.

Sok más, hasonló történet színezte az életünket – nem csak az enyémet –, a nyugati magyar irodalom állandó fenyegetést és bizonytalanságot keltve volt jelen a mi kis diktatúránkban. Egyébként a külföldi publikálásról Csoóri beszélt le. Már mint a Kilenceket. Meg is fogadtuk tanácsát. Ma már bánom, hogy nem éltünk ezzel a lehetőséggel. Major-Zala volt a híd. Talán nem is használtuk ki, mint amennyire lehetett volna. Csengey sokat köszönhet neki, volt egy érdekes svájci útja Dénesnek, amiről keveset mesélt, amikor Lajos valamelyik svájci tv-adóba vitte be interjúra, a rendszerváltás időszakában. Persze, ki-

nek-kinek megvannak a maga élményei, egy biztos: a többgú síp egyesülése, a széttagolt magyar irodalom egységesülése hatalmas energiákat szabadított fel.

A fordításokról is sokat beszélhetnék, Camus *Sziszüphosz mítoszát* már nem is tudom, kinek a fordításában kaptam meg. Orwellről nem is beszélve. Valahogy így épült, épülgetett az én irodalmi identitásom. Bár én a magam gyakorlatában urbánusabb hangokat ütöttem meg, de a nemzeti vonalból nem engedtem. Pedig voltak ilyen-olyan csábítások, barátságok, csalogatások. Igaz, nem tartoztam a „harsogók” közé, de mindig tudtam, hol a helyem.

Örömmel láttam, hogy 2010 után, az MMA műhelyeiben megkezdődött az adósságok felszámolása. Megjelentek a hiányzó monográfiák. Temesi Ferencről például, aki jó húsz évvel ezelőtt megérdemelt volna egy hasonló feldolgozást. Mostanában láttam napvilágot Gál Sándor, Kalász Márton, Vathy Zsuzsa, Vári Fábián László, Kiss Benedek életművét elemző kötetek. S ha nincs MMA, és nincs kurzusváltás, ezek a művek továbbra is visszhangtalanok maradnak.

A liberális pozíciók ma is sokakat nyugtalanítanak, a vita a *Magyar Időkben* ezt jelzi, eljött a kiegyensúlyozás ideje. Én azt szoktam mondani, nem egy kánonra van szükség – pláne olyanra, amely nem tűr meg maga mellett mást –, hanem versengő kánonok kellenének. Hasonló gondolatokkal lépett fel Szepes Erika, amikor a posztmodern tendenciákat értékelte a *Mocskos mesterségben*. A következőket írta: „Mindezek a gondolatok (amik a posztmodernre vonatkoztak) – a pluralizmus jegyében – szabadon szárnyalhatnak akkor, ha megfogalmazzuk nem akarja őket másra kényszeríteni, kiiktatva ezzel a pluralizmust és leszűkítve ezzel a gondolkodás terét és lehetőségét. Márpedig az iránydiktatúra hathatósan működik nálunk, elsősorban az elméletírásban.”

Szerintem nincs szükség kirekesztő kánonokra, kiváltságos szerepet kivívó akadémikusokra. Az a bizonyos pluralizmus a lehető legtermékenyebb álláspont. Aki bármelyik irányba nem a tehetség, a teljesítmény alapján ítél, mérhetetlen kárt okoz a szellemi életben.

Én azt mondom, élni kell a lehetőségekkel. S úgy látom, az új generáció lassanként elkezd felvállalni a fölhalmozódott munkát. Hát akkor gyűrűkóznak neki. Csak bírják energiával, türelemmel, kitartással.

Jóna Dávid

Parti Nagy Lajos Március című versére

Köldökárok, mellpihécske,
szemránckoknak csillaga,
szépséges a vénusz gödör,
tudod, hogy az micsoda?

Tavaszunknak női szépség
adja meg a lényegét,
mint a szél az ablakokban
meglebbenti függönyét.

Fűkölyök? Ez nagyon kedves,
látom máris előttem,
hűvös szélben összebújik,
lelkes, csak még erőtlen

melegít a nap, s a versed,
vagyak jönnek, ösztönök,
karja ölelt anyaföldben
olvadt pánceľbörtönök.

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

Beszéljetelek érthető költői nyelven...

Ma már két olyan szavunk is van, amely a közéletünkben szinte teljes egészében csak azok pejoratív értelmét hordozza. Az egyik a „populista”, a másik a „liberális” melléknevünk. S nem szabadulhatunk egyikőtől sem, hiszen szitokszókká váltak, anélkül, hogy igazi és eredeti jelentéseikkel törődnénk. Vagy éppen velük, akik tetteikkel is szavatoltak a dikció jó szándékáról, s a szabadságot nem rend nélkül óhajtották, de nem akarták más népek jogait sérteni sem. A sétányon élembe tűnik a liberális Deák Ferenc és Eötvös Károly szobra, erre járt a populista Németh László és Illyés Gyula... Aztán mint ha megperzselne a toll, amikor írom, leejtem, mert meg sem várva esetleges vádak, engem ér legelőször a lelkiismeret-furdalás, hogy máris én ütöttem két szavammal billogot a számomra oly’ fontos, kedves s ebben a világban még el is igazító gondolkodókra. Manapság a populista kifejezésen valamiféle nacionalista túlzást vagy demagógiát értenek számos helyen, a liberalizmus pedig legfőljebb szabadosságnak minősül. Negatív jelentéshangulatuk terjedőben.

Itt van előttem Gyurácz Ferenc *Populizmus* című tanulmánykötete, valamint a *Hitel* folyóirat új száma. Utóbbiban Gyurácz Ferenc írása a popularizmusról, valamint Kenyeres Zoltán írása Weöres Sándorról. Gyurácz Ferenc egész könyvet, Kenyeres Zoltán zárszónyi bekezdést szentelt, hogy ha nem is kétségbeesetten, hanem értelemmel oldja fel a fogalomzavart két oly’ fontos szó körül. Ha ez kudarcra van ítélve, más is reménytelen. Hiszen Gyurácz Ferenc szerint: „Semmi sem akadályozza annyira a világban való eligazodást, mint a tisztázott fogalmak hiánya.” Kenyeres Zoltán sem tudta Weöres Sándor költői zsenialitását azzal az epithetonnal laudálni, hogy „liberális”: „Ha a liberalizmusnak zárójelbe tesszük a gazdaságpolitikai és záró-

jelbe tesszük a manapság eltorzított politikai jelentését, akkor azt lehet mondani, hogy Weöres költészete a liberalizmus költészete, a liberalizmus megtisztult, öndogmatikájától is megtisztult költészete. Ez a minden keserűséget is magába foglaló félbolond derű nem más, mint az átváltozások, formacserélések és az élethelehetőségek sokszerűségével és összevissza kevertségével megvalósított szabadság világa, mely a politikai hatalomnál mindig nagyobb szellemi hatalom területén teljese-dik ki, és érinti meg szelíden és mégis átformáló erővel az olvasók generációit...”

A szavakat, hogy mit értünk rajta, tisztázni kell, különben meg kell őket tisztítanunk a rájuk rakódott redundanciáktól, sőt dezinformatív vagy akár az eredetiektől eltérő, akár azokkal ellentétes jelentésrétegeiktől. Eszményei szerint minden írástudó védi a nyelvnek alapelemeit, amiből az alkotás során építkezik, vagy éppen nagyon pontosan tudja magában azokat a szavakat, amikért hallgat. Papp Árpád is igen jól tudta, hogy mit tesz a szó, amikor verset írt:

1956-ban Magyarországon a nép
(populus) megmutatta, hogy milyen
nagy dolog a szabadság (libertas).

„Micsoda új csapat volt, micsoda társak / Micsoda egyszeri kalandra feszült meg ideg és ín / Hogy öblösödött, csattogott az a fehér ing / Micsoda viharban a zászlónkul felhúzott Szabadság” (Argonauták)

S amikor hallgatott. Vagy amikor a versbeszéd és a csönd között úgynevezett rosszul összetett szavakba tömörítve élt a játékosnak tetsző alig-szólással: görögeszménye szerint. Tudni való volt, hogy komolyan gondolta: „Nálam ne is erőlködj! / tolvaj-kulcsfogalmaiddal!”

Idézett verssorai megjelentek 1976-ban a Magvető Kiadó gondozásában, a Parancs János szerkesztésében napvilágot látott kötetében, a *Metszéspontokban*. Weöres Sándor levelet írt Papp Árpádnak, amelyben nagyra értékeli a somogyországi költő és görög műfordító gonddal építkező versvilágát.

1956-ban Magyarországon – Márai Sándor verse is tanuskodik azóta minderről – a nép (populus) megmutatta, hogy milyen nagy dolog a szabadság (libertas). Papp Árpád ezekért a katartikus pillanatokért írt majd hallgatott. Tudta, az a történelmi és spirituális esemény minden antinómiát, paradoxont, oxymoront föloldott, s nem csupán a szavak szintjén.

1996-ban az Írók, műfordítók II. világtalálkozója alkalmából szorít kezét Gyurácz Ferencel, aki akkorra már sokat fáradozott azon, hogy a populizmus alatt valóban a népiség értődjön. Szombathelyen megjelent könyvének címe is ez volt: *Egy „populista” följegyzései*. Papp Árpádnak igen tetszett a könyv

Bíró József

Zártvers

Tóth Bálint emlékére

folytatódik minden hiábavalóság
hitünk korhad csonkarózsa
vérünk esővízzel lemoshatatlan
szégyeneink ránk száradnak
meg vál tás sal
ka cér ko dunk

címe, hangja. Mélyebbről jött öröm volt ez nála, nem írható le egyszerűen azzal, hogy mind a hazai, mind a görög kultúrában az ő népi szemléletének érvényességét igazolta. Nyilván megerősítést ehhez több felől is kapott, s kaphatott volna. Ám az, hogy a nálánál fiatalabb vasi irodalomtörténész önmagára vonatkoztatja a „populista” jelzőt, még ha idézőjelben is, és mert érték-őrző szellemi magatartást vállalhat általa, azt Papp Árpád Badacsonyból és Kaposból egyaránt üdvözölte.

S miért nem túlzás arról írnom, hogy Gyurácz Ferenc szóhasználatát, az első jelentését is kutató, tisztázó szándékát igen közelinek érezte. Önmaga és a nyilvánosság előtt egyfajta igazolást jelentett számára mindaz, ami a „populizmusról” elhangzott. Ha nem mondta volna nekem, akkor is itt van, ami a legfontosabb: alkotása, a műfordítás. Lawrence Ferlingetti *Populista Kiáltvány* című versét műfordításkötetének (*Ezer arc, egy álarc mögött*) záródarabjául állította. Az amerikai beat-költőtől lefordított költemény címében is érték a „populista” jelző. Vagyis mindaz, amiről a költői kiáltvány szól, a modernitásban globális, de még inkább: egyetemes is egyben. Prehisztórikus körárkok, építmények is maradtak ránk, bizonyítva, hogy egymástól távoli földrészekén ugyanúgy működött sok ezer évvel ezelőtt az emberi kreativitás. Magyarországon Gyurácz Ferenc első ide vonatkozó tárgyú tanulmányaiból tudhattuk meg, hogy az önmagát először populistának nevező 19. század végi farmermozgalom amerikai volt. (S hogy csak az 1950-es években vette kezdetét negatív történelmi megítélése.) Viszont a hatvanéves Papp Árpádnak, a költőnek és a Ferlingetti-fordítónak ez többet jelentett a pontos történelmi adaléknál. Műfordításainak mondandója mindig szimbiózisban élt saját verseinek mondandóival.

Felelős magatartásra hívta föl nemzedéktársai figyelmét Ferlingetti. Nagyon jól látta, hogy a – ma tán fogyasztóinak mondott – világ önmaga kioltása árán ügyeskedik:

„Szálfánként, egyre irtják az erdőt, / de mi ügyet sem vetünk rá; / nincs időnk benne keresni menedéket, / most hogy az ember képes felgyújtani házát, / hogy parazsán süsse meg pecsenyéjét.”

Különböző versszerzők a megszólítottak: városi (urbánus) és nem városi költők, más-más személyiségtípusok, gazdag („megtollasodott tollnokok”) és szegény poéták, hivatalosok és választottak, tehetségesek és tehetségtelenek, „kilakoltatott Ezdra Poundok” és „Whitman vad gyermekei”, – mind művész egyaránt, akinek „nincs most ideje elrejtőzni”... A szabadba hívja, egy másik minőségre a költő-népséget Ferlingetti, bárhol, bármilyen modern „rabigába” is nyakuk. Mindenkire számít a költői kiáltvány kibocsátója. No meg a műfordítója...

1989-ben is kapott jó szót már, akkor Z. Somogyi Erzsébet-től: „Merész ötletek, szikrázó ironia, pengeéles, bicskanyitogató, kemény megfogalmazások sorjázna a költeményben. A *Populista Kiáltvány* Papp Árpád fordításában magával ragadó, sodró lendületű vallomás korunkról, s a nyelvi aktualizálás sikeres példája.”

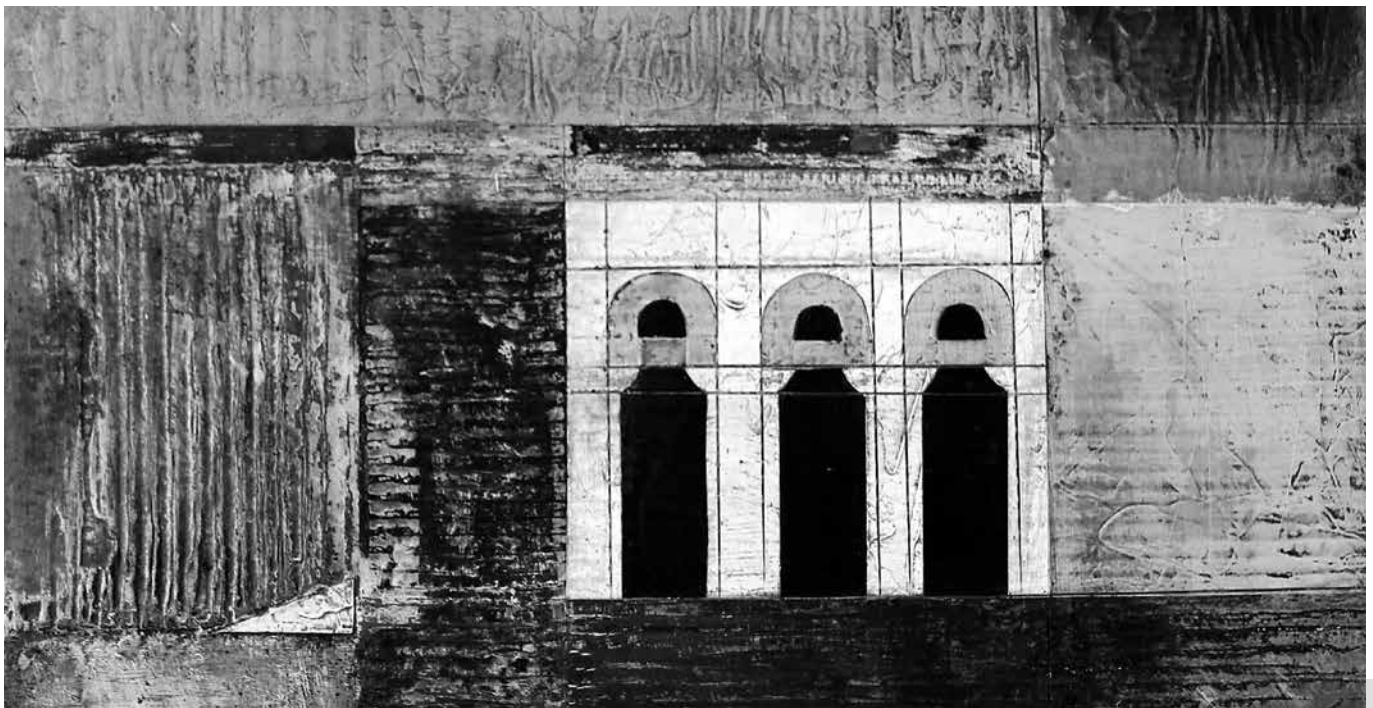
Amikor ezeket a sorokat írom: karácsony van, s mintha a szétszakadt Európa két kifejezés irányába szórná az átkait. Hamarosan megszületik, aki majd érettünk a két fogalom keresztjére is fölfeszül. Ám módunkban áll általa többre is gondolnunk. Ferlingetti kiáltványa sem a politikusok, de még a képzőművészek kiáltványaira sem hasonlít. *Himnusz* inkább ez a négy sor Papp Árpád fordításában is:

„Nincsen idő most a kis irodalmi játékaikra, / nincsen idő a mi tudathasadásainkra, képzelt betegségeinkre / nincsen idő most a gyűlölködsre, megvetésre, / csakis a fényre és szeretetre.”

Azt hiszem, s ebben semmi kockázat nincs a részemről, hogy ez a műfordítás éppúgy Papp Árpád testamentumát tartalmazza, mint versei és prózái. Az *Ezer arc...* legutolsó oldaláról így szól: „...a költészet meghalt, éljen a költészet soká, / ijesztő szemmel, bivalyerővel, / menjetek elébe, különben nélkülük zajlik le a Forradalom...”

Gyurácz Ferencnek a régi füredi postáról adtam föl karácsonyi képeslapot, hogy megköszönjem a könyvét. Papp Árpádnak a műfordítást csak ezekkel a szavaimmal tudnám.

Illyés Gyula annak idején – a jelszavak további devalválásának korában – a 21. századra is megfogadni méltó üzenetet bízott: „Hinni kell a betű visszaállítható becsületében”.

Budaházi Tibor festménye

A politikai kultúra érzelmi fedezete

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Kovács István: Shakespeare a Corvin közben – Versek 2009–2018

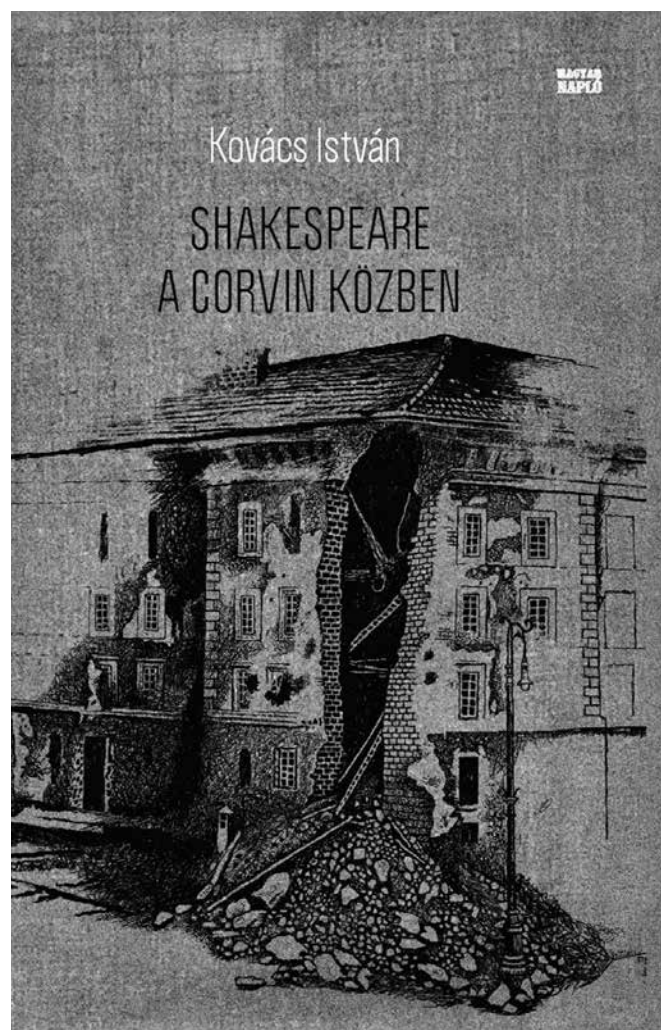
*Átírni a javunkra azt,
ami a kárunkra volt írva*

Csoóri Sándor

A gyerekkora óta módszeresen művelődő, a kultúrát nemzeti és nemzetközi téren egyaránt képviselő és gyarapító költő – az újabb verseit közreadó Kovács István történész, polonista és kultúrdiplomata – különös figyelmet érdemel az olvasók és az irodalmi szakma részéről. Látni engedi a nemzeti sors tudományos elemzése, értelmezése mögött azt az érzelmi hátteret, amelyre költészete és kutatómunkája támaszkodik. Versei – csakúgy, mint szépprózái – fölidézik azokat a gyerekkori emlékeket, amelyek olvasmányokból, személyes benyomásokból táplálkoznak. A felgyülemlett, többnyire fájó, néha boldogítón reményteljes történelmi képeket eleinte ösztönösen, majd elmélyült gondolkozással építi be műveibe. A képek idővel – miközben érzékei számára megőrizték plaszticitásukat – fogalmakká alakultak, s világnézetének nélkülözhetetlen elemeivé álltak össze. A magyar citoyen-gondolkodásnak olyan mélyen gyökerező példáit vonultatja föl műveiben, amelyek immár a magyar nemzeti tudat részévé váltak, és a kollektív ösztönöket tápláló alapművekre jellemző. Említést kíván a magyar-lengyel kulturális és történelmi kapcsolatok ápolása. Tudományos kutatásaival, emberi kapcsolataival szolgálja ezeket, hasonlóképpen, mint lengyel kortársainak részéről az ugyancsak költő-tudós, Konrad Sutarski. Kovács István már irodalmi pályája elején portrékönyvet írt Bem Józsefről, és számos történelmi esszével, tudományos értekezéssel, valamint – ahogy a *Shakespeare a Corvin közben* című új verseskötete tanúsítja –, ihletett versekkel szolgálja a magyar és a lengyel nép kölcsönös rokonszenvét, a középkor óta sokszorosan megalapozott barátságát. Sokan érezzük, magyarok, hogy a *Katyń* a mi fájdalmaink filmje is, ahogy lengyelben saját nemzeti ügyüknek tekintik az ott élők Pełtői eszméjét, a Világszabadság gondolatát.

Családi helyzetéből következőn születése óta Kovács István arra jelöltetett ki, hogy közvetlenül megérezze az egyén sorszerű függését a történelemtől. Hadiárvának született, mivel 1945 augusztus tizenkilencedikei születésekor édesapját már hónapok óta eltűntnek nyilvánították. Életének további mozzanatai közül kiemelkedik a kisdíákként már érzékelt Rákosi-diktatúra, a Tito-ellenes propaganda egyszerre ijesztő és

nevetséges „láncos kutya” plakátjaival. Iskolai tanulmányában a szovjet partizánokat dicsőítő szólamok nehezen vagy sehogy sem fértek össze olvasmányaival, például Rákosi Viktor *Hős fiúk* vagy *Korhadtt fakesztek* című, szabadságharcos tárgyú elbeszéléseivel, Jókai *Csataképeivel*. Tizenegy évesen 1956. október huszonharmadikától az ország novemberi lerohanásáig és később, a számonkérés hónapjaiban, éveiben megtapasztalta az októberi forradalom tényeit, gyászos hangulatát. Erősen vonzotta a történelem, s az irodalommal szervesülve életre szólón lételemévé vált nemzeti múltunk tanulmányozá-

sa, nagyjaink életútja. Költői világa elválaszthatatlan Magyarország történeti hagyományaitól. Személyében is érezte a magyar nép sérelmeit, sóvárgott szebb napokra, s lelkébe ivódott a Zrínyi Miklós-i mondat: „*ne bántsá a magyart*”. Ennek jegyében lelke mélyéig elköteleződött a magyar sorskérdéseknek. Sajátos hangú verseiben – például az újtók egyikeként kialakított prózaverseiben – a közhelyektől megszabadított, költészet párolt nemzeti érzést minden magyar olvasó a magáénak érezheti. Becsesnek tartom azt a tulajdonságát, hogy olthatatlan hazaszeretete nem fűdi el a magyarság hibáit, a *Himnuszban* is megénekelte bűneinket. (Feloldozásuk, a „*Megbűnhödté már e nép / A múltat s jövődőt*” mondat Isten áldásával, a legfőbb erkölcsi jóval együtt értendő, másképpen előre feloldozást adna újabb vétkeink alól.) A *Himnusz*, a *Parainesis*, a *Zrínyi második éneke* vagy a *Rebellis vers* írója és a jobbágyfelszabadítás előharcosa. Kölcsey egyike Kovács István szellemi elődeinek. Ezért írhatta korai versében vallomását a szabadság, egyenlőség, testvériség szentháromságáról, vagy a hazáról mint szakrális értékeink egyik legfontosabbjáról. Robespierre-t ma már nem kötelező szeretni (szerencsére), de az ő nevében kimondott szavak a guillotine alatt híven éreztetik a modern történelem abszurditását és groteskségét: „*Ellenem fordult eszmékben élek, / s három szaváért meghalok*”. Történelmi példái legtöbbször '56 őszére utalnak, 1989 óta a rablótöke gonosz „terveire” és nemzetrontó áskálódásaira is.

Kovács István mindig szónokiasság és didaxis nélkül, teljes őszinteséggel és hiú illúziók nélkül ír érzéseiről, amelyek hazájához kötik. Ugyanezt gondolom a határainkon kívül élő magyarokat testvérien magához ölelő verseiről, ugyancsak a lengyel-magyar kapcsolatok mai és régebbi elemzéseiből fakadó, tudományosan alig leírható, versben viszont annál jobban kifejezhető baráti érzelmeiről. Olvasmányai, levéltári vizsgálódásai, személyes ismeretségei révén rendre ihlető gondolatok, benyomások érték és érik magyar-magyar kapcsolatainak ápolása, majd magyar-lengyel követségi szolgálata közben. A vers érzelmi plusz, amely ösztönzi a vállalások, kötelező elvégezni valók teljesítésekor, nehéz helyzetekben sugallatot küld az agynak a reményhez, s erőt merít az emlékezetből.

Ennek az ihletettségnak legszebb megnyilvánulásai közt említsem *A lélek vízjelei* című versét. Az alkalom: Erdély rengetegét járva, „amerre a madár se jár”, találkozik egy öreg székkellyel. A kölcsönösen megilletődött pillanatban érzi az együvé tartozás szemvillanásnyi jeladásait. A furcsa módon ismerősnek tetsző másik emberrel történt, életre szóló spirituális találkozás élménye ez. A költő így foglalja össze: „*Az egésznél maholnap / már fontosabb a részlet / létünk közös arcképcsarnokában*”. Bizonyítékok, elvi tisztázások, kimondott szavak nélkül is másként dobban ilyenkor a szív, szorosabb a kézfogás, és újabb példát kapunk a yungi kollektív ösztönök működéséről.

Rokon hangulatú, de több rétegű ezzel a *Jánossal azon az őszön* című költemény. Itt már az elvekké kristályosultan adnak jelet az érzelmek. Fohással kezdődik: „*A mindennapi kenyérrrel együtt / a megrendülést is add meg nekünk / naponta, Uram...*”. Ismét egy székelly öregember jelenik meg, aki vendégül látja őt és barátját, Oláh Jánost, az *Elérhetetlen föld* című antológia névadóját. A két, irodalomtörténetivé vált szó különös időszerezéssel töltődik föl, amikor a férfi elmeséli, hogy „*őt évig raboskodott a Duna-deltában*”. Eszébe villan a költőnek, hogy milyen keveset tudunk Magyarországon arról, hányadmagával hurcolták kényszermunkára erdélyi honfitársukat a maláriás,

leprás mocsarakba, s végigfut benne az Oláh Jánostól származó címszó: „*Elérhetetlen föld*”. Elérhetetlen az erdőn túli táj, el nem érhető a magyar nevű, nyelvű emberek, a történelmi műemlékek, kegyhelyek. A vers zárása a lelki újra-felfedezést, a ráismerés kínját-örömét foglalja össze: „*Kihívjuk magunk a sorsot. / Újratanuljuk anyanyelvünk, / a jelbeszédet, / a fél-szavakat, / a krákogás-marta csöndet...*”.

Mi mindenből tevődik össze a verseskönyv uralkodó eszméje, a támadásoknak ezerszeresen kitett nemzeti tudat és a nemzeti érzés? Apró részletekből és szívósságukkal erőt adó, évszázadokon átívelő gondolatokból. Íme egy az előbbiekből: a *Felhőfejes* a múlt időben emlékkép az *Aranyesapat* egyik legkiválóbb játékosáról, Kocsis Sándorról, „*aki homlokának érintésével meg tudta babonázni a földgömböt is*”. Példa az utóbbiakból, az általánosított törvényszerűségekből: „*A gyűlölettől torkolat-tüzes / világmegváltások / századában éltünk*”. Nagyhatalmak próbálgatták-próbálgatják rajtunk demagóg eszméiket, a vers ajánlása szerint napjainkban is: „*Oláh Jánosnak, 2006 októberében*” (A fény százada).

Elérhetetlen az erdőn túli táj, el nem érhető a magyar nevű, nyelvű emberek, a történelmi műemlékek...

Legfőbb vívmányai közé tartozik e kötetnek, hogy a történelem tényeit hol néven nevezve, hol érzékletes képekkel vetíti elénk, látszólag valamely apróságnál lecövekelve, de az idő- és térbeli távlatot szélesre tárva. A váratlanul nagy látószögűvé tágult képek, metaforák és egyéb trópusok az elmúlt bő kétszáz év groteszk képtelenségeit is érzékeltetik. Szemünkbe sugározzák azt az elképedést, amit a második világháború utáni nyáron született költő élt át, amikor fokról fokra ráeszmélt bel- és külpolitikai okaira egyaránt, hogy miért olyan romos ez a város. Hídjai jórészt a Dunába lógnak, a királyi vár csonka romhalmaz, a házfalak ragyások a lövésektől. Tudható az is, hogy Varsót a pusztá földdel egyenlővé tették a kíméletet nem ismerő náci és bolsevisták, mert a világégés közepébe került az emberi gonoszság, az agyremig fokozott mohóság és a demagógia rozsdás vasakaratóból. Torzszülött béke, újabb elárultatás és hidegháború követte a modern armageddönt, és amikor mi a bolsevisták okozta nyomorúság ellen fölláadtunk, nem kegyelmeztek fővárosunknak s a magyar embereknek. Örömmel mondhatom, hogy a mostani, nyolcadik évtizedéhez közeledő nemzedék, benne kiemelten Kovács István nagy hiányosságokat pótol, amikor műfordításaiban is kimunkált, remeklő stílusát latba vetve, megírta verseiben a huszadik-huszonegyedik században tetőző nemzeti sorskérdéseinket, és szívünkbe reményt ültetett.

Végére hagytam, hogy miért is került együvé a könyv címében *Shakespeare és a Corvin köz*. Meggyőződésem szerint azért, mert az angol reneszánsz költőjének neve: az igazi Európa szimbóluma. És azért, mert a Corvin közben harcoló, Kovács Istvánnal egyívású pesti diákok hőstetteinek színhelye is jelkép mindazok számára, akik szeretnék, hogy Magyarország népe a nagyhatalmi játszmákkal dacolva végre ismét példaadó nemzet legyen. Úgy, mint a „hős fiúk”, vagy mint Corvin Mátvás idejében.

SARUSI MIHÁLY

Justh, Tornya és a paraszt Shakespeare

Lönni vagy nem lönni lett a címe kisiratosi írói falurajzomnak, amihez az ötletet egy nagyvarjasi asszony adta. Szabó István, a ma Sarkadon élő, varjasi születésű és neveltetésű erdélyi történelemtanár mesélte egyszer, hogy apai ágon való öreganyja, Kiss Mária, aki 1895-ben Kaszaperen született, s házasságkötés hozta Varjasra, Tornyán is szolgált. Mégpedig Justhékánál. Hogy ott hallotta társaitól ezt a hamleti majdnemmondatot (persze a dél-alföldi, szögedi nemzet ö-ző nyelvén):

„Lönni vagy nem lönni...!”

Ami valóban nem akármi.

Volt, maradt, s tán örökéig marad.

Igen, Justhékának nem csak a parasztszínházával elhíresülő békési Szenttornyán (Pusztaszenttornyán) volt birtokuk és kastélyuk, hanem az akkor csanádi, ma aradi Tornyán is. Ám az Orosháza melletti Tornyával ellentétben az Arad szomszédságában fekvő Tornyáról szólván eddig soha senki sem említette, hogy Justh Zsigmond (1863–1894) ott is színdarabokat adatott volna elő a parasztjaival.

A Justh Zsigmondról szóló tanulmányokból és a fiatalon elhunyt földbirtokos író vallomásaiból kiderül, miket játszottak a szenttornyai dohánykertészek, adtak elő Justh „fölbujtására” az általa oly nagyra becsült gányó fiatalok. Shakespeare, Molière, Czóbel Minka, Justh, Szophoklész, Plautus, Beaumarchais és mások darabjai kerültek színre a szenttornyai népszínházban. Ugyanebből a körből került ki a szeretett parasztszínház szervezett olvasóköri fölolvasott művek szerzői köre, például Feszty Árpáddal kibővítve – vendégeit ugyanis rendre bevonta a fölolvasásokba. (Nem mellékesen: Justh vendégei közt szerepelt mások mellett Jókai Mór és Jászai Mari is.) És Justh Szenttornyán időzve gyakran átnézett Tornyára, s nem egyszer vitte magával vendégeit is.

*Én most a gányókat
(dohánykertészeket) tanulmányozom.
Egy egész külön világ...*

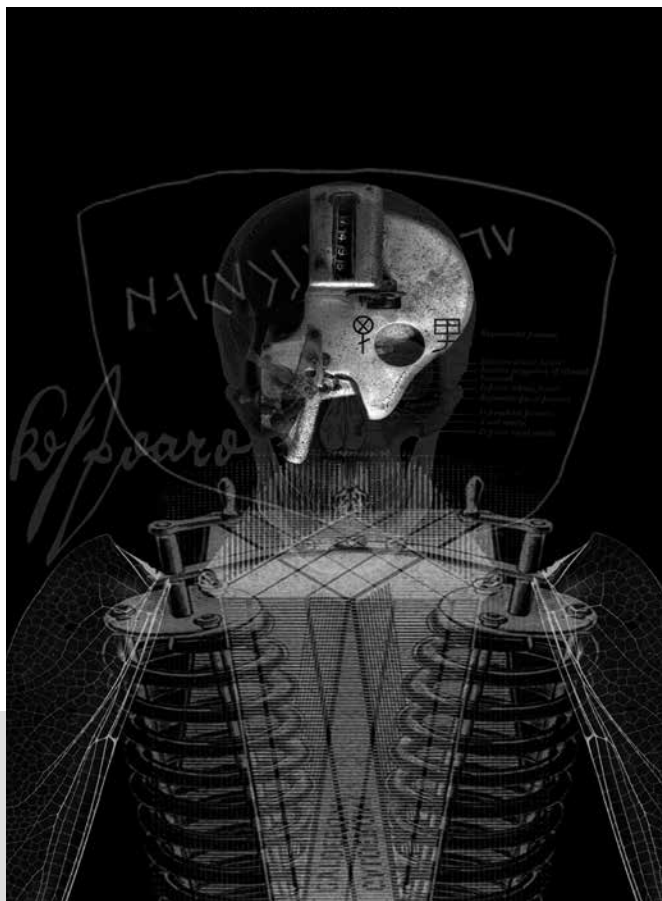
Ez derül ki a *Justh Zsigmond naplója és levelei* című, Pestbudán 1977-ben kiadott kötetből, amelyet a jegyzetünk elején említett ellentmondást tisztázni kívánva vettünk a minap kézbe. Arra gondoltunk, hogy naplója és levelezése választ ad kérdésünkre: szóba kerülhetett-e Tornyán a parasztszínház? ...És mi mást mondhatunk: miért ne!?

Évekkel később, amikor a későbbi Szabóné cseperedni kezdett.

Ráadásul Justh egy helyütt megjegyzi: Szenttornyán helyi és környékbéli parasztfiatalok álltak össze nyárestéken vasárnapi parasztszínházi társulattá, avagy voltak olvasóköreinek hallgatói. Tehát nemcsak pusztaszenttornyaiak, az akár kaszaperi is lehetett az ottani Justh-birtokon dolgozók között. S mi sem lehetett természetesebb, hogy a táj népe emlékezetében megőrizte e színház létét, és az ott látottakat, hallottakat. S ha a *Hamlet* nem szerepelt is műsorukban („Sekszipír”-tól a *Hamlet*et nem, csak a *makrancos hölgyet* játszották a parasztszínészek), az olvasóköri szövegbe kerülhetett... Hát még a próbákon, a Justhékával folytatott beszélgetéseken! Vagy épp a másik, csanádi Tornyán...

„Lönni, vagy sē.”

A Justh által 1885 és 1894 közt írt leveleket átnézve kiderül, többet is Tornyáról kelezett. A zömét valóban Szenttornyáról, jó néhányat pl. Párizsból, Cannes-ból, Budapestről, vagy épp Rómából, Kairóból, Bombay-ből, Algírból, Malagából, ám jó párat csanádi birtokukról adott postára címzettjeinek. Mindjárt a kötetben közzétett első 1885. június 23-án írta tornyai kastélyukban gróf Kreith Béla aradi születésű újság-

Hamlet – Horkay István grafikája

írónak és föltalálónak, az 1848–49-es ereklyemúzeum gyűjtőjének (Reviczky-költeményt elemez benne Justh). Az 1890 szeptemberében megint Tornyáról levelező Justh Czóbel Minkának – levelei tanúsága szerint igazi szellemi társának – írja, utazik Pestre, majd Fesztyvel Velencébe, s hogy beküldte a költő verseit az *Arad és Vidékének* s az közölte is – sőt, a lap „*pár meleg sort is írt önről*”...

1891-ben Budapestről írja Czóbel Minkának: „*Jún. 1-ig címem: Est utca, aztán Torny, Csanád megye.*” Majd két héttel később: „...*ez utolsó hét pakolással etc. volt elfoglalva, elutazás Pestről, megérkezés Tornyára, elutazás Tornyáról, megérkezés ide (nyilván Szenttornyára), holnap innen Pestre...*” Július 11-én Szenttornyán írja Czóbel Minkának: Aggházy Károly zeneszerző (meg nem nevezett) sógorával és Szabolcska Mihály költővel „*Ha az időjárás kedvez, a jövő hetet Tornyán töltöm.*” Augusztusban ezt írja: Pekár Gyula író-politikussal és Szabolcskával: „*Voltunk odaát Tornyán és Aradon. / Tornyán azonban nagy bajban vannak, szegény sógornóm is meg az egyik fia is difteritiszbe estek.*” (A difteritisz: torokgyík.) Majd: Czóbel egyik költeményét az *Arad és Vidékében* helyezi el, és: „*Pár igen szép plántát vettem Aradon, laurus fajt(a), kibírja a telet.*” E nyáron Tornyán kelt levelében köszöni meg Palágyi Lajos költőnek a neki ide küldött kötetét. Tornyáról számol be Justh Szabolcska Mihálynak könyvkiadási terveiről. Augusztus végén megint Czóbel Minkának fogalmaz Tornyán levelet, amelyben erről szól szeretett barátnéjának: „*Itt borzasztó vihar dúlt vasárnap. Azt a nagy nyárfát is tökéletesen tönkretette... s azonkívül még vagy tíz nagy fát a kertünkben, nem is szólva a pusztításról, amelyet az alléban véghezvitt.*”

Tornyai Justh-kastély, kastélykert, allé... (Vajon az „idő” azóta mekkora pusztítást végzett?)

1891. szeptember 6-án Czóbel Minkának vall levelében... arról, mennyire szereti a parasztjait. „*Én most a gányókat (dohánykertészeket) tanulmányozom. Egy egész külön világ, roppant érdekelnek, ezekről majd megint lehet majd valamit írnom. Egyet közülük, egy fiatal fiút kocsinak fogadtam, Szamosyval most legna-*

gyobb mulatságunk, olyan originális dolgokat mond.” (Aki tudja, milyen gyönyörű a szögedi világ népének a nyelve, nem csodálkozik, hogy Jutshék elbámulnak...) Majd lassan szóba kerül szenttornyai parasztszínháza is. 1893 nyarán Szabolcska Mihálynak írja: „*Tán tudod, hogy én itt egy kis színtársulatot is szerveztem a mi ide való parasztjainknak. És nagy kedvvel csinálják, s milyen jól... Túltesznek nem egy pesti nemzeti színházi kókleren.*” Hogy legyen mire emlékeznie szinte máig az ide való – e nagytájban gyökerező – népnek?

Pár évig, 1894-ig élt a Justh-féle népszínház Szenttornyán (akkoriban hivatalosan Pusztaszenttornyán, ma Szenttornyán – Justh pedig előszeretettel hívta a falut Kopognak, gányójait kopogiaknak). Előbb a birtok kiürített virágházában s az ott kialakított kisszínházban, aztán a vályogból épített körszínházban. Hogy abban – az ifjú földesúr halála miatt – 1895-ben már ne szólaljon meg Sekszpír, Molier... A Cannes-ban elhunyt Justhot a körszínház közepén temették el – ott, ahol a legjobban érezte magát, ahol a legboldogabb volt? (A magát – kedve s érdeke szerint – hol népinek, hol proletárnak, hol épp kommunistának nevező hatalom a „felszabadulás”-t követően mindent eltakarított az útjából: kastélyt, kertet, színházat a sírral.) A legnemesebb arisztokrata szellemet képviselő Justh Zsigmond emléke, lám, mégis tovább él a békési-csanádi aradi tájon.

Él, míg van, aki élteti.

Igen, e táj magyar népe.

Mi magunk?

Ha nem maradunk magunkra.

„*Lenni vagy nem lenni: az itt a kérdés.*”

Akkor nemesb-e a lélek, ha tűri

Balsorsa minden nyűgét s nyilait;

Vagy ha kiszáll tenger fájdalomja ellen,

S fegyvert ragadva véget vet neki?...”

Hogy ne emlékezze Hamlet monológjának leglényegére, aki csak egyszer is hallotta!... Édősanyanyelvén.

És nekem mi közöm ehhez?

Olvasólámpa

KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Felkavaró könyvet olvastam a napokban. Felkavaró, mert egy rettenetes, lelketlen mézárslásról szól, a holokauszt egy eddig nem hallott mozzanatáról. És felkavaró, mert a magyar történelem egyik fontos hőségének, 1848 mártír miniszterelnökének, gróf Batthyány Lajosnak egyik leszármazottjára vet csúnya foltot, mint olyanra, akinek német felesége részes volt a mézárslásban.

Az író gyermekkorától Svájcban él, újságíró. Nem gondolom, hogy sokat tanult volna a magyar történelemről. Egy napon a kollégái felhívják figyelmét egy újságcikkre, melyben szerepel a család egyik őségének neve, mint történelmi botrányhősé. „*Batthyány–Thyssen gófnő, Sacha Batthyány nagyapjának, Batthyány Ivánnak a felesége 200 zsidót lövett agyon egy náci partin*” – írja az újság. A *Bild Zeitung* a forrás, de a cikk keletkezési idejét

az író nem adja meg. Az író kellemetlenül érinti a dehonesztáló hír, elhatározza, hogy utánajár az igazságnak.

Mi is történt? Az újság állítása szerint Rechnitz (Rohonc) városában (Ausztria, Burgenland), a Thyssen-kastély közelében 1945. március 24-ről 25-re virradó éjszaka 200 zsidó fogollyal megásatnak egy L alakú tömegsír, le kell vetőzniük, a sír mellé térdelniük, és SS-katonák, meg a Thyssen-kastély vendégei lelövik őket. A vendégeknek azt mondták: „*a vasútállomáson levő zsidók között kitört a flekktifusz. Agyon kell löni őket.*”

Rechnitzben a Refugius Egyesület minden évben megemlékezést tart a meggyilkolt zsidók tiszteletére. A település bejáratánál, a keresztpajtánál, a ma emlékhelynek kialakított feltételezett tetthelynél olyankor énekelni, imádkozni szoktak, beszédek hangzanak el. A tömegsír az évekig tartó ku-

tatás ellenére a mai napig nem találták meg. Egy nagybácsi (neve nem szerepel a könyvben) arra kérte a szerzőt: „Vigyázz a család nevére, ne hagyd, hogy bemocskolják.” Batthyány Iván nevét nem érte vád, mert az író szerint „Magyarországon volt aznap este”. Ez a hír Batthyány apjától származik.

Sacha Batthyány – úgy tűnik – hűségesen kutatja a tényeket, de valahogy mégsem sikerül az igazságot kiderítenie. Annak az éjszakának eseményeiről rendőrségi akták és a falubeliekkel folytatott beszélgetések alapján a következőket mondja.

Este 8 óra óta folyt a bál a kastélyban. A vendégek között szerepel a rendőrségi feljegyzésekben Josef Muralter, Hans-Joachim Oldenburg és Hildegard Stadler, a helyi BDM (Német Lányok Szövetsége) vezetője. Karl Muhr is, de ő az egyik tanú, akit hamarosan lelőttek ismeretlenek egy éjszaka.

Podezin polágrmester 9-kor telefont kap, és megkéri Hildegard Stadlert, hogy hívjon át 10–13 vendéget a másik szobába. Karl Muhr, a kastély fegyvermestere fegyvert és lőszert oszt nekik. Tíz órakor Franz Osterman felpakolja a foglyokat egy teherautó platójára, átadja őket a rohamosztagosoknak, akik lapátot nyomnak a foglyok kezébe, és megparancsolják nekik, hogy ássanak egy L alakú gödröt. Este 11-kor a kastély udvarán három gépkocsi áll készenlétben. Nem mindnyájan férnek be a vendégek, „*de nem baj, így is elegendő lesznek. A helyszín közel van, lehet gyalog is menni.*”

*Ha nincs több anyaga, mint ennyi,
akkor nem lett volna szabad megírnia
a könyvet. Ő azonban megírta.*

A kisebb szereplőket, Podezint és Oldenburgot nem tudták kihallgatni, mert megszöktek, és van még három név, akiket kisebb-nagyobb börtönbüntetésre ítéltek még a nyár folyamán. Margit Thyssen kihallgatásáról nincs szó a könyvben. Nem talált az író anyagot róla a rendőrségi jegyzőkönyvekben? Állítólag a két tisztet, a szökésben lévőket svájci kastélyában rejtegette. Oda miért nem mentek utánuk a nyomozók? Voltak háborús bűnös perek. Azokban miért nem állították őt, Margitot is bíróság elé, ha bűnösnek gondolták? Ha nem volt bűnös, miért nem jelenti ki ezt Sacha Batthyány? Miért nem pereli be az újságokat, ahol rágalmak jelennek meg a családjáról?

„Margit nem lőtt azon az éjszakán... nincsenek rá tanúk, nincsen bizonyíték” – állítja az író is a 72. oldalon. Ez utóbbi állítása ellentmond a 13. oldalon tett kijelentésének: „nyakig benne volt”.

Margit békés halált halt, nem úgy, mint a két állítólagos szemtanú, akik az eset után hamarosan felderítetlen gyilkosság áldozatai lettek. Kérdésem: az ő gyilkosai után sem nyomozott a 45 tavaszán felállt háborús bűnösök bírósága? S ha nem, miért nem? Erdésze, Klaus Gmeiner így nyilatkozott az írónak: „A hosszú évek alatt egyszer sem esett szó a náci időkről.” Batthyány hozzát teszi, hogy az erdész – a település oly sok lakosához hasonlóan – rajongott Margitért. A sok kérdés mellett maradt bennem egy kérdés, amire egy oknyomozó írónak legalábbis keresnie kellett volna a választ.

L alakú tömegsír a városka szélén, az állomás és a kastély közötti területen valahol, olyan közel a kastélyhoz, hogy a kérdéses éjszakán át lehetett sétálni oda a kastélyból. Lázás, legyengült emberek ásták egy éjszakán éjjel 11 és 3 óra között. – tehát nem lehetett mély a sír. Hogyhogy máig nem találták

meg? Hogy lehet emlékhelyet kialakítani és megemlékezéseket tartani egy feltételezett tömegsírnál, amelyet nem hantoltak ki? Hogyhogy a meggyilkoltak hozzátartozói nem ragaszkodtak ehhez? Rendszeresen eljönnek megemlékezéseket tartani, énekelni, imádkozni, pedig nem biztos, hogy ott van, akit siratnak? 1945 márciusától 1948 júniusáig – ekkor volt a mézárálási per – három év telt csak el. Exhumálás esetén még bőven azonosíthatók lettek volna az áldozatok. Az író nem érinti ezt a kérdést sem...

Nem kritikát írok a könyvről. Egy jelenségről beszélek. Van egy hely, ahol állítólag történt valami borzalmas dolog. Ha ez történt, akkor a bűnösöket meg kell(ett volna) büntetni. Mindet. De leginkább azt, akit erre katonai parancs nem szorított rá. (Előbb a bizonyítás, aztán a büntetés.) De könyvet írni egy dokumentálatlanul maradt pletykáról (Elfride Jelinek), azt tényirodalomnak beállítani és politikai célokra szolgálni vele (ebben az esetben a Batthyány név bemocskolását, rajta keresztül Magyarország egyik legnagyobb történelmi hőst, történelmét úgy egészében) – ez is felér egy mézárálással.

Sacha Batthyány szándékáról nem gondolok rosszat. Újságíró lett Svájcban, ahová a szülei emigráltak. Munkahelyén véletlenül szembesül egy mocskolóddal, ahol egyik felmenőjének felesége magyar bűnözőként szerepel. Ő – nem kétlem, becsületes szándékból – nyomozni kezd az ügyben, de hát: dilettáns módon. Ha nincs több anyaga, mint ennyi, akkor nem lett volna szabad megírnia a könyvet. Ő azonban megírta. Beszél benne saját nagyapjáról is, aki a Gulágon töltött rettenetes éveket, s ezt felhossa annak bizonyításaként, hogy mindenki szenvedett, mindnyájan szenvedünk. Aztán hozzát teszi két fiktív háborús naplót, nagyanyjé az egyik, a háborús Magyarország egyik földbirtokosáé, s egy zsidó kislányé a másik, akit nagyanyja birtokáról hurcoltak el, anélkül, hogy a nagyanya megkísérelte volna megakadályozni ezt. Egymás mellé állítja a két naplót, a történet egy-egy pontján nagyjából azonos időben történt eseményeket így mintegy két oldalról ábrázolva. A két naplóról azonban nagyon könnyű kimutatni, hogy nem napló egyik sem, legjobb esetben jóval a háború után történt visszaemlékezés vagy egyszerűen fikció. Célja egy van a naplók szerepeltetésével: nagyanyja lelkiismeret-vizsgálatával aláhúzni a nagy igazságot, hogy „*vétkek között cinkos, aki néma*”, megmutatni, hogy az ő nagyapja is hallgató cinkos volt a háború alatt, s hogy ő maga is – mint mi mindnyájan talán, ha gyermekeink kerülnének veszélybe miatta –, elmulasztanánk fölemelni szavunkat ártatlan áldozatok védelmében.

Sajnos könyve, melyet állítólag az igazság kiderítése céljából írt meg, nem tisztázott semmit. Megállt azokon a pontokon (a korabeli rendőri eljárás dokumentumainak mellőzésével), ahonnan következetesen végig kellett volna mennie. Többet ért volna, ha kideríti az igazságot.

Utolsó gondolat: a mű szerkezetéről. A könyv nem tart időrendet. Ugyanannak a napnak bizonyos tíz percéről legalább öt helyen olvasunk. A Proust és Joyce által kifejlesztett technikának ma is helye van az írásművészetben, de tényirodalomban nincs, mert összemossa dolgokat, labirintusba viszi az olvasót, ahol az talán elveszti a kedvét a mozaikok összerakására. A mi esetünkben összemossa a valóságot a vélt, a valakitől hallott változattal, és elfedi a tényeket, hogy a nyomozás NEM vezetett eredményre.

BERG ÉVA MÁRIA

SZUTRÉLY PÉTER

A szimbólum-szindróma, avagy a szoborzavar

Semmiféle földben nem nyugodhatnak bizonyos emberek, akiknek igazából kívánható lenne, hogy felettük könnyű legyen a föld. Ámde ezek olyan emberek, akik addig „gebegtek”, míg történelmi jelentőségű sorsra nem jutottak. Kisebb-nagyobb történelem kisebb-nagyobb jelentőségére. Ettől kezdve ezek a hús-vér emberek már egészen mást jelentenek, egészen más az életük. Szobrokká értek. Lehet róluk vitatkozni. Kívánatos is, hogy „értékeljük történelmi szerepüket”. Biztosan fontos. Biztosan előre mutató, hogy adott kőszobor mögött ki áll, ki egy adott festmény modellje, ki az, aki megihlette Beethovent, netán Mestrovicot vagy Rodint. Számtalan zenemű, az egész „programzene” történetek mentén kel életre. Már akinek. Másnak meg a zeneszerző „vezértörténete” csak együgyű mese, alvilági elmerülés, pusztító lovasroham, felesleges horrorfüzet. A lényeg a hangok harmóniája, a csengés, a szavak nélkül terjedő szépség.

Így van ez minden szoborral is. Oda mutat, lovon ül vagy büszkén áll, arra tekint. (Komoran). Helyes. Netán nem helyes. Kossuth mutat, Wesselényi birkózik az árral, Festetics elgondolkodva ül, Gattamelata zsoldosvezér lovagol. (Fején általában ül egy galamb, frizurája e madár kiválasztásaitól gazdag.) István király méltóságos. De lám! Hol lovagol Hunyadi János Buda várában? Sehol. Pedig megilletné őt egy ló ott is, nem csak Pécsen. Álldogál a Halászbástya alatt, és néz határozottan, azt is csak úgy száz éve.

A kultúrtörténetben legalább ismerünk egy szobrot, ami megmozdult, életre kelt, és nagyjából azt csinálta, amit egy szobortól elvárhatunk. Az is igaz, hogy erről a lényről csak Mozart tudósított bennünket.

A szimbólum tehát valami más, mint amit ember nyújthat. Viszont ember is válhat szimbólummá. Mi több, egyenesen „népszerű” az, aki ember alakjában szimbólum. Jobban értelmezhető lesz mindaz, amiről mindenki azt gondolja, hogy...

A felfogás persze hibás, hiszen azok a személyek, akik szobor-sorsra jutottak, igazából sosem gondolták, hogy velük ilyesmi történhet. A hideg ráz ki, ha arra gondolok, hogy netán valaki valamikor belőlem, vagyis az életemből – akár csak egy – mellszobrot szeretne megalkotni.

Régi korokról nem tudunk sokat, legalább is mélylélektani értelemben, de az biztos, hogy a szobor-szimbólum művészetét mindig magukénak érezték az emberek.

Méretes ölekkel rendelkező vénuszok, hatalmas kőmacskák, rettenet sugárzó szfinxek, kosok, netán négyméteres fáraók. Mondhatnánk, hogy ezt a fáradozást igazából „megspórolhatták” volna, hiszen ma legfeljebb körbefényképezi az ember a legszigorúbb hadvezért is, aki pedig hatalmas csatákat nyert meg népe számára. Vagyis „kár volt a gőzért”, mellyel például Donatello megalkotta épp említett, ismert lovasszobrát.

Kár volt? Döntse el az, aki még sosem látta a Hősök terét. Döntse el, aki még sosem érzett valamilyen büszkeséget István előtt a várban. Egyáltalán, döntsön mindenki, de mindenki önmagának, érzéseinek, gondolatvilágának megfelelően. A jövő szoborállítási törekvéseinek pedig csak egy ajánlható: Ne a személyt, hanem a kort, az időket, a történeteket, a szellemet vedd! Akkor úgy kerül oda aki, ahogyan illik. Később pedig éppen e történetek, a sors hullámai között el is tűnhet az a valaki.

A szobor tehát nem egyéb, mint szimbólum. Jelképe egy időnek, egy kornak, egy eseménynek. Miután az ember együgyű, ám mégis szeretne időket kőbe vésni (érdekes, de ez a legősibb készítések egyike), ne várjuk el tőle az elvonatkoztatás magasiskoláját. Egyszerűen szoborni jó.

bárá Wesselényi Miklós szobra Zilahon – Fadrusz János alkotása

Máltán jó 6000 éves vénuszokat találtak, melyek kifejezik, hogy akkor arrafelé a női szépség egyedi mértéke a méteres csípő volt, keresztben. Lelkük rajta. Kifejezték korukat. Köszönjük.

Kedves ismerősöm egy korombéli hölgy, aki képzőművészeti adottságait kihasználva még ma is közismert, egy szobor lánya. Mamája, az a gyönyörű hölgy, aki modellje volt Budapest szimbólumának. Ismertem, csodáltam, nem tudtam betelni alakjával mint serdülő kamaszfiú. E szobor modelljének leánya még ma is közöttünk van. Lehet ennél családiasabban átlényegülni? Szobortanilag semmiképp.

New York. Öt novemberi, viharos nap után az Atlantin nyugodttá vált vizeken hajóznak el a Szabadság-szobor mellett. Koronájában turisták integetnek felénk. Szimbólum. De még mennyire!

A franciák – Amerikának. Mi? Ki? Hol? Épp ők? Épp nekik? Talán véletlen. De ott van, New York bejáratánál, a szabadság. Ott. Biztosan.

Szépséges milói Vénusz, kinél egyáltalán nem zavaró a karok hiánya. Így is megidézi számunkra a legsztétikusabb női teljességet. Nemcsak a formák szimbóluma, de még a finom mozdulat, a modor, viselkedés, és ruhátlansága ellenére az elegancia felmutatója.

Firenze fő látványossága a „Dávid”. Majdnem ugyanez érvényes rá, majdnem jelképe a tökéletes férfiszépségnek. (Sajnos urológiai szemmel nézve van némi hibája. Bizonyára a modell tehet róla, ki e testrésszel is vállalta dávidságát: körkörös fitymaszűkület.) Talán ez is szimbólum? Az. Talán legyen szimbóluma a helyes korai gyermekkori szűrésnek.

Divat manapság szobrokat kihelyezni, áthelyezni, elhelyezni. Nincs ezzel semmi baj. Ha viszont egy adott szoborral sok a gond, netalán többször is áthelyezésre kerül, akkor nem vele, hanem az általa szimbolizált korral, étellel, történnel került ütközésbe az adott szoborzavarban szenvedő társadalom. A szoborzavar pedig jel arra, hogy akkor még van mit feldolgozni ebben az adott múltban!

Unalom, undor, muzsika

Olvasólámpa KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Újak! S azután az ember még önmagának is kínos-keservesen bocsájtja meg, milyen sebbel-lobbal elperegnek az ifjúság esztendei. A költészetben, ahonnan hovatovább teljességgel törölődik a charité, nem mentség, s nem érv az életkor. A közreadott művek értékfokát illetően mit sem számít, hogy születésük egybeesik-e az első porondra-lépéssel, vagy javában besegített már a porondon szerzett rutin. Aki szavakkal cselekszik publikum előtt, a megtörténő életnél is kényesebb élet részese; itt kimondottan szellemi szegénység összetéveszteni az állapotot a magatartással. Újak: megállni a közelükben, már ez is mennyire izgató!

S az újak sejtik, vagy nagyon tudják: a költészetnek, ha igazi, ha nem elsajátítandó tananyag, nincsenek törvényei – lehetőségei vannak; az ember látná-hallgatná, ahogy legalább a személyükben újak berobbannak, s a mai fáradók felől a jelent meglepően hidalnák meg a jövő felé. Ha legalább csekélyke inzultust csinálnának!

S mégis! Mi tereli a ma fiatalberekét egy, csupán kevéske tárgy-különbözőséget, enyhe színeltérést, feszes vagy lazább mondatfűzést bekalkuláló, de egyébként majdhogynem valamennyi írás-példányában egyugyanazon külső-belső formát követő, trend-líra, egyugyanazon költészeti sikk felé?

Magas, nehéz dolog, de hiába, ami ide konkludált, nem szünetel. A költészetnek nincs lényegesebb belső minősége (a valóság egységesítése, átláthatóbbá tétele mellett), mint az, hogy a valóság lélekbe sűrítését, vagyis a tulajdon formafrissítését egy új, aztán még újabb s végeérhetetlenül megújuló szemlélet révén biztosítsa.

És az, ami a költészetben könnyedségként tűnik fel (már ha cél a könnyedség), a legemberfeletti erőfeszítés folyamánya. Ahogy a klasszikus francia mondja: az akarat tesz

csodát, de, fűzi hozzá és komoly nyomatékkal: nincs nagy művészet titok nélkül. Hozsánna néked, szív, hogy az újaknál újabbakért az intellektushoz folyamodsz! Ámen!

„*letépnék minden / óriásplakátot, dachból az órámat is / összetapostánám, s nem lenne újraválasztás, / sem forradalmi közhelyállapot.*”
Pejin Lea a *Babaházban babaelv*ek verse a címével telibe talál, tényleg babaelv, viszont újnak szánt hangja baljós diszpozíció; Marx úr eredeti tanait némileg eltorzítva egyszer már megpróbáltuk: se forradalom, se újraválasztás, s ez inkább vért, verítéket eredményezett, mintsem babaházat, babaélettel. (Az „*órámat is összetapostánám*” – netán célzás a történelem végére? – Az eredetiségnek ez a gyerekes hajszolása és ateista pásztorlevele is elég komoly keservbe torkollott.)

*Okosság van benne, szenvedély, csodálatos
és szükséges fölénye a fiatalágnak,
„csupa decens lélektan, finom célzás...”*

Új? Az alkotásban az új érdemben valami másikat, valami különbözőt jelent. A művészek évezredek óta lényegében ugyanazt hajtogatják; körülbelül ugyanazzal az eredménnyel.

Ritenuto! Replica: ismétlünk, mégpedig borzongva. Az ember bizony isten felkészült; s megindult szívvel hallgatná a legújabbakat. Bár erős szenvedély, szép lábakon álló gazdag tapasztalat szólalna, fatálisan egyéni attitűd szerint! Az ember hallgatná, ahogy legalább a személyükben újak berobbannak, s a mai fáradók felől a jelent meglepően hidalnák meg a jövő felé.

Más-ugyanaz!

„Kifogytunk egymásból, ahogy / két óceán kiapad” – ez ugye, akármi is, nem inzultus; inkább tompítása, semmint éle egy lehetőségnek; szomorú gyónás, ahogyan Weisz Anett Szárnyaszegett című versében olvashatni. A lázadás, a termékeny lázadás, amely azelőtt a költőket sodorta, a belenyugvás határait tapogatja.

Amúgy, a legkevésbé sem mellékesen, Anett – a személyi azonosító dokumentumaiba jegyzett adataitól tökéletesen függetlenül –, a három költő közül a legfiatalabb. Okosság van benne, szenvedély, csodálatos és szükséges fölénye az ifjúságnak, csupa decens lélektan, finom célzás, arányérzék, a kedély egészséges szelleme. Finom reflexióival nem akar mélyebbnek feltűnni, mint amilyen mélyre lát. A *Már akkor ismerem arcod*, a *Mi lesz ha...?*, a *Csodakabát* című versekben mint ha pillanatokra feltűnnék a Heltai-paletta. És látszólag csupa kedves tárgy, noha mindhárom vers jóval több kellemes lírai csecsebecsénél. De mint az egész kötet, *A Nap fonákja*, csupa csupa hullámzó rímpatak, zene, ringás. Hangulatlíra, amelyet különös távlatokat sejtető, a meredekebb hangléjtésekből kiérződő reflexiók tetéznek.

Zene ide vagy oda, a kis kötetből nyilvánvalóan kiderül, hogy szerzője elég merész: kottáin kívül a lelke és világa átkait is dallamokba fogja. A muzsika felemeli, a gondolat szíven üti olvasóját: „Legszebb fiamat nyílt mezőn / ott találtam holtan. / Emlékszem: mikor születtem / halhatatlan voltam. // Vétkeztem, hőtiszta fénynek / nem maradtam én sem, / lelkemben máglyaként gyígyúlt, / égett büntetésem.” (Száműzetés)

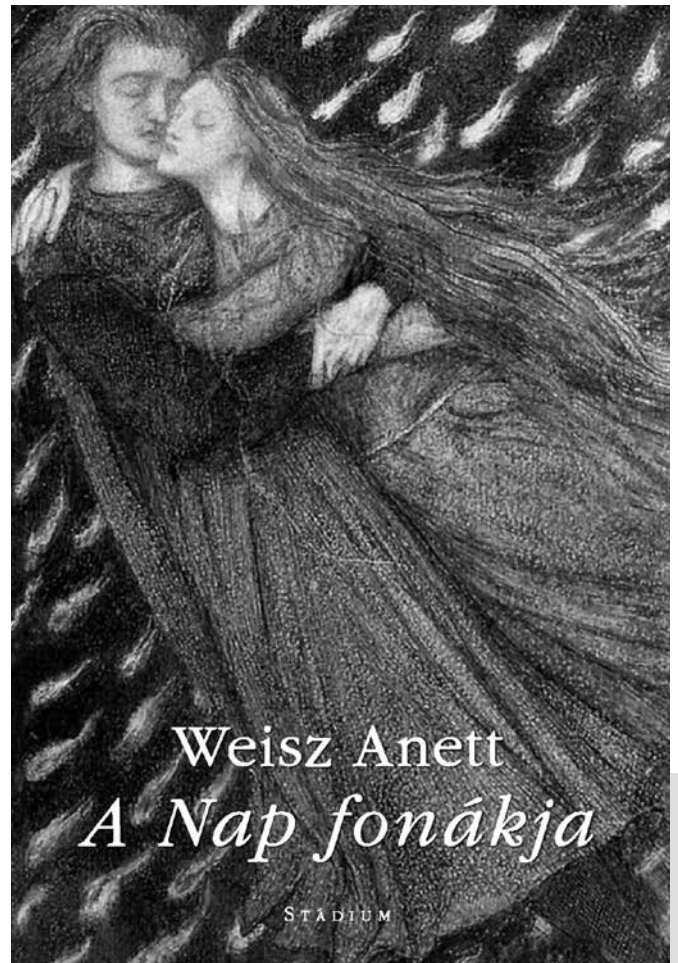
Van egy hang, amely a hétköznapi reáliák tartományában éppúgy, mint a másutt zajló, felettes élet síkján honos. Rengegűl saccolható forrásai. Nyíljon meg bár akármiféle élmény, közvetlen tapasztalat, távoli atavizmus, származás vagy éppen fogalmi átgondolás okán, e beszéd, amint biztos formát nyer, a végtelen felé tart. Differenciált és összetett hang ez. Segítségével a szlávok makacsság és a világfias könnyedség mítoszt épít – vagyis ez a hang demitizál. Pikírozott, indolens, ironikus, de ahol kell, bátran patetikus hang, tele prózával, váratlan és élesen lecsapó metaforákkal, és tele rusztikus, örvényes, megragadó, fájdalmas fogalmisággal, ami olykor úgy megrázza az embert, mintha áram ütné. De végtére is elég régóta védjegyzett már ez a hang. Intra muros: ebből hangból (hogy fő képviselőjének nevét adjuk) Jozsif Brodskij verses életművéből a mai világlíra nem egy jeles lantosa magára intonált annyit, ami még elixír, ami még nem rontja meg az egyéniséget. Brodskij költészetének töméntelen belső vihara, öntépése, gúnyos melankóliája csakis az övé. De a felszíni formalitások, szólásformájának prózabetétei, időnkénti nyersesége, szarkasztikus modora könnyen utánozhatók, és a tanult (tehát az erősen könyvtárményre hagyatkozó) ifjú költők számára veszedelmesen félreérthetőek.

Az írásra való hajlam helyzeteket ad és alkalmat. Legyünk vele tisztában: a fél világot meghódító Brodskij nem üzent, nem kért senkitől a maga munkásságát igazoló versmásolati manifesztumot, se másodkéz visszhangot. De a gyengébb immunrendszerű lírikusokat kétségkívül egykettőre a maga hatása alá vonja, divathang lett, most már modulációkon keresztül, sokaké, noha a lényegét illetően kopírozhatatlan életmű az övé.

Az ember nem állhatja meg, hogy ne idézzen tőle, kivált, hogy egyszerre két olyan költőre bukkan, akik – tudva-tudatlan – nagyon is a külső Brodskij-arcrá hajaznak.

„a kitágult világ valahol szűkebb lesz, s itt – / itt véget ér a távlat. // Vagy eltűnt ügynökök kezén az Európa-térkép, / vagy tán, mi megmarad, az öt világrész esne végképp / túl messze tőlem.” A sajtó idegenségérzettől elfordul a légiesség szépség. De Brodskijtól a romantikus képzelgéseken túli, férfiasan nyers erotikum sem idegen: „Bájos nőd ingét emeld meg, / s mit lelsz alatta? azt, amit kerestél, nem csodákat.” – szól Brodskij lantja.

Ez a test iránti, a valónál többet nem ígérő, de mégis elegáns szóba fogott erotikum helyet találhatna Dezső Katinál is. De ehelyett az utolsó rebbenésig megsemmisül; a testiség nem gyönyör, boldogság, hanem unaloműzés vagy kíváncsiság végett úzótt (s jó pár versben kocsmabajnokok trágárságához közelítően lefestett) párosodás. Mondhatnák: de legalább nyíltan beszél. „Ha főznék rád, és rágós lenne a hús, / kemény massa a rizs, / nem mondanád, hogy nem finom, // és nekem talán ez lenne a szerelem.” (Morze) E zsánerképek körülbelül annyi köze van a szerelemhez, mint a kész kolni dómhoz a maradék kópornak. „a kocsmá előtt a kőre / hányok gyónásképpen, / halottaiknak tartozom ezzel, / mert templomba menni sosem tudtam értük.” (Burgundi); „nem téged unlak, és ezért kurvulok” (Erinnerungsimperativ) „és rájött, nem is kellene a hímek / az emlékezetes, hosszú szenvedéshez, / és menekülésként kurva lett.” (Stációk); „bárhogy nevezzük a szeretkezést, / a szexet, a közönséget, az együttléteket, / az gyakorlati emberek közt / ügyis örökre baszás marad.” (Agapé) Dezső Kata valami sajnálhatóan rettenetes félreértésben él. A dolgoknak ez az erőszakos leegyszerűsítése, trágár primitívsége igen árulkozó: a szenvedés, a csömör, az ijesztően behatárolt sors dadog így; a költő-álarc mögül kihangzó szó pedig a kamaszos tehetetlenség, lírikusként pedig a mesterség nyomorúsága.

Ennek az életérzésnek Brodskij is hangot adott, de nála a nívó kétszáz emelettel magasabb: „*azt érzed, meg kell tébolyulnod, / eszedbe jut a régi rendszer kancsukás kozákja. / De mint a mágnes, frigyre lép a sasmadár a vassal. / És még a vesszőből font széket is csavarral / barmolják össze máma.*” Ezzel szemben az, amit a vegetációra és az üzekedésre leegyszerűsített életről Dezső ad, erőtlen, nincs lendület, nem szellemes: a szélső határáig jutott spleen, a teljes nihil öncélú ismételtetése.

Brodskij a vajdasági Pejin Lea lírájában is haza-hazalopakodó szellem. Az ő szólandó költői énje se valami lelkes. „*berúgni jöttél, / köpködni néha és felnézni az égre, / klisékből várat építeni születélt.*” (Fényévekkel arrébb) Sőt: az ordenaré stíl végtelenül szimplifikált és zsidbasztóan unalmas sikkjében ő is rálel a nagy művekkel eleve együtt járó alkotói küzdelem, szenvedés és tisztánlátás kibúvójára: „*Aztán dugj meg valakit a mosdóban, / vegyél levegőt, zárd rá az ajtót, / és hallgasd, ahogy magába rejt.*” (Fényévekkel arrébb) De Lea visszafojtott érzései, egyelőre elszólásokból elősejlő élményei már ígérnek, hogy mégsem válják önmaga házi költőjévé. A világot, amit ábrázol, sejthetőleg távolról sem csupán a verbalizmus tartja lábon; már látott és hallott annyit, hogy felkészüljön a nem mindig látható, nem mindig hallható világokra, ami az őslírától mostanáig minden originális alkotás szíve: megkísérteni a lehetetlent. A költőknek ehhez a sokat ígérő, gyógyíthatatlan len-

dületéhez ok és eszköz gyanánt, mint például Brodskijnál, elég a hétköznapi; nem szükséges a metaforák harci robaja, semmi hipnotizált képzettömeg, elég a kifejezés adekvátsága; elég megfedkezni a versben való fecsegéstről, a mindenestül magánérdekű sóvárgásoktól; elég a tömörség, a feszes forma, a szókincs, a sokszínűség. És nem kiégni, hanem elégni, hogy még a szóközök réseiből is líra villanjon ki. Tessék: nyoma sincs túlhajtott gesztusoknak, jelképes hadonászásnak, fölpuffasztott retorikának, se léleketépő filozófiai végokoknak, s mégis: majdhogynem remekmű a *Hal vagy a Legóbábuk a keresztfán*.

Egyik versében azt írja Lea: „*Megvédi testem az alázat*” – ez nem annyira képzelhetetlen viselet, hogy ő és másik két társa, Weisz Anett és Dezső Kata ne ölthetné magára, és nem is egyenlőre viselet. Kitűnően idomul az emberfia lelkéhez is.

Az alázat, ha jól és helyben maradó belső szervként a tehetség mellé simul; azaz véges és végtelen egy lélek szerelme lesz: tessék egy körre elvinni őket, csoda dolgokat fognak nemzeni. Ingerlően fog hatni rájuk: önfegyelmelés és szabadság.

KELEMEN LAJOS

Dezső Kata: Akiket hazavártak; Pejin Lea: Nyugati csiga körfűrésszel álmodik; Weisz Anett: A Nap fonákja

Amerika nagystratégiája

a Trump-korszakban

A könyv célja, hogy felvázoljon egy olyan átfogó világértelmezést, amely koherens rendszerbe fűzi az egymásnak látszólag akár ellentmondó törekvéseket is, és ami érthetővé teszi az amerikai külpolitika lépéseit és törekvéseit. Az *Amerika nagystratégiája a Trump-korszakban* című kötet közérthető stílusban mutatja be napjaink amerikai nagystratégiai kihívásait és a szerző által jónak vélt válaszokat.

Hal Brands szerint az Egyesült Államok továbbra is sikeres szuperhatalom; a hidegháború után sem változtatott radikálisan külpolitikáján, az továbbra is hatékony, az amerikai világrend nem ért véget. A hidegháborúban ugyanazokat az eszközöket alkalmazta, mint utána (kereskedelmi egyezmények, a katonai intervenció, az agresszív autoriter rendszerek helyi ellenfeleinek megerősítése, gazdasági liberalizmus és emberi jogok támogatása). Egyes külpolitikai lépései joggal kritizálhatók (intervenció Irakban, Szomáliában, Líbiában), de a cél (stabil, terjeszkedő szövetségi rendszer létrehozása) többé-kevésbé megvalósult. Nem vesztette el vezető szerepét, bár előnye csökken.

Korábban csak a különböző akadémiai diskurzusok tárgyát képezte, 2012 óta azonban egyes elemzők szerint már a washington-i döntéshozatali szempontok sorában is fontos sze-

repet játszott az úgynevezett offshore balancing. Ez összefoglaló neve annak a külpolitikai irányzatnak, mely szerint az USA azzal járna a legjobban, ha globális befolyását nem a hard power (katonai erő) eszközeire támaszkodva valószínűleg meg, hanem visszavonulna a kontinensre. Donald Trump megválasztása – a retorika szintjén biztosan – ennek az irányvonalnak a primátusát hozta el. Az offshore balancing és a hagyományos amerikai külpolitika támogatói azonos célokat tűznek ki, a két irányzat módszerei azonban eltérőek. A globalisták a *hard power* eszköztárát kívánják felhasználni ehhez, míg az offshore balancing hirdetői a helyi nemzetek támogatását tartják célravezetőnek.

Trump megválasztása arra utal, hogy az amerikai választók már nem elégedettek az évtizedes konszenzussal, miszerint az USA feladata a világban más országok ügyeibe való beavatkozás, többoldalú egyezmények tető alá hozása, a demokrácia és a szabadság értékeinek hirdetése és szabadkereskedelmi megállapodások megkötése. A Trump-korszak két különböző külpolitikai irányvonalat is lehetségessé tesz. A jövőben Amerika vagy elzárkózik a világtól, és egy „*Amerikai Erőd*” létrehozására fog törekedni, vagy a fennálló status quo-t teszi kicsit nacionalistábbá, de úgy, hogy alapvető vonásait megtartják.

PALLAS
ATHÉNÉ
BOOKS

Jóllehet, Trump megválasztása alaposan felborzolta a kedélyeket, eddigi (a könyv 2018 tavaszán jelent meg) politikájából nem lehet pontosan kiolvasni az USA külpolitikai irányultságának folytatását. Az elnök világnézetéről annyi szinte biztosan tudható, hogy nulla összegű játszmaként tekint a világpolitikára és a kereskedelmi kapcsolatokra. Ez veszélyes trendeket eredményezhet. Ahogy az is, ahogyan szövetségeseivel bánik. A kiszámíthatatlanság komoly veszélyeket hordoz magában, úgy katonailag, mint gazdaságilag. Az előre nem tervezhető világ számos kihívással néz szembe. Ez az ötlet-szerű és gyakran következtetlen stratégia ártalmas lehet az USA nemzetközi reputációjára nézve, és így közvetve a fennálló világrendre nézve is.

A kiszámíthatatlanság komoly veszélyeket hordoz magában, úgy katonailag, mint gazdaságilag.

Hal Brands abban bíz, hogy

- Trump elnöksége nem hozza el az „Amerikai Erőd” politikáját,
- az USA többet fog költeni katonai vezetőszerének megtartására,
- globális befolyását növelni tudja, és
- továbbra is hirdeti majd a világban a szabadság és a szabadkereskedelem értékeit.

A szerző, Hal Brands a Külpolitikai Ismeretek Henry Kissinger professzora a John School Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetében és vezető munkatársa a Stratégiai és Költségvetési Értékelési Központnak, valamint a Külpolitikai Kutatóintézetnek. A Stanford Egyetemen végzett, a Yale Egyetemen szerzett Phd-fokozatot történelemtudományokból. Több könyv és tanulmány szerzője.

Az *Amerika nagystratégiája a Trump-korszakban* című kötet, valamint a kiadó korábban megjelent kiadványai megvásárolhatók a PABooks 2018 szeptemberében megnyílt első könyvesboltjában, a BÖLCS VÁRban.

A kiadó gondozásában megjelenő könyvekről folyamatosan hírt adnak a WWW.PALLASATHENEKIADO.HU oldalon, ahol a kötetek webshopon keresztül is megvásárolhatók.

A Pallas Athéné Könyvkiadó kiemelt figyelmet fordít a közösségépítésre is. Facebook (www.facebook.com/PallasAtheneKiado) oldalán az érdeklődők további hasznos, érdekes információkat találhatnak a megjelenő könyvekről és a hozzájuk kapcsolódó eseményekről.

LUKÁTS JÁNOS

A petrezselymes kertecske

A hajnalpír ónáluk a kávéskanál csilingelésére köszönt be. Lőrinc már korábban felneszel, főzésre biztatja a kávémasinát, cukrot, kakaót és kekszet mellékel az ébresztő csészéhez. Aztán kifortyog a kávé engedelmesen, Lőrinc pedig, kezében az ezüsttálcával, megáll a szobaajtóban, és addig kocog a kanállal a poháron, amíg Viola nem közli álomittasan, hogy a Jó reggelt ma is beköszöntött.

Viola későn kelő szeretne lenni, de egy tanárnő világleletében korán kelésre ítéltetett. E felett naponta sóhajtozik és kesereg, végül mindannyiszor hátizsákjába rakja tanszereit, a diáknép aznapra rendelt dolgozatait, és útnak indul. Lőrinc

ablakot nyit, és Viola után integet, Viola visszainteget, bár a hajnali félhomályban gyakran csak egy imbolygó, fehér tenyér látszik belőle. Lőrinc ilyenkor egyedül marad, és nagyon egyedül is érzi magát.

Lőrinc ma délelőtt egy novellát faragott Viola úti szenvedéseiről, az iskolába imbolygó botrány-buszt hőszínű Adria-jachtá változtatta, sorsüldözött szerelmesét elröpítette Máltára. Viola azért három perccel a becsengetés előtt mégis ott topogott az iskolakapu árnyékában. Este Lőrinc némi szorongással bemutatja a novellát Violának, Viola rábiccent, Lőrinc pedig elküldi a *Sugárnyaláb* című folyóiratnak.

Viola és Lőrinc a Viola és a Lőrinc nevet csak lakásbirodalmuk falai között használják, a világ ezen kívül való része minderről nem tud, a maguk ékszere ez, amellyel feldíszítik egymást. Amint hogy Viola a diákjait sem nevezi diákoknak, az egerek nevet adta nekik, magát pedig ragadozó macskaként igyekszik feltüntetni, többnyire nem nagy sikerrel.

Viola hat osztályban tanít, osztályonként húsz-harminc egér cincog naphosszat. Viola minden osztályban hetente írat dolgozatot, gyakorta kettőt is, literatúrából és grammatikából. Lőrinc már többször megpróbálta kiszámítani, hogy a teljes egérség hetente hány dolgozatot körmöl össze, de eredményül az jött ki neki, hogy minden napra jut bőséges dolgozatköteg, amelyek Viola lankadatlan serénysége folytán estére megfogyatkoznak, másnapra pedig újra megtestesednek.

A dolgozatírást a tanmacskának előre kötelező elcincogni az egerek felé, az egereknek azonban nem kötelező iskolát látogatni dolgozatíráskor, viszont Violának a hiányzó egerek okán mindannyiszor új dolgozatot kötelező kifundálni, hajh, szörnyű rendtartás, szörnyű egerek, Viola a nemzet napszámosa! Viola rajong a szakmájáért, semmiért sem lenne se manőken, se fagyaltos kisasszony vagy tévébemondó. Átoksúlyban a jutalom!

A magány lélekölő óráiban Lőrinc őrjáratot végez a békási piacon, beszerzi a mindig fogyatkozó mézet, a váratlanul megkedvelt áfonyát, télelőn a csúnyán-vonzó naspolyát, bár tavasszal a gyanús kecskesajt csak ő rágcsálja, Viola az olasz szőlőt pattogatja szét ajkai között.

Szombatonként a piacról hazatérőben nincs novellaíró, se tanmacska, vidáman huzakodó szerelmes párrá változnak ilyenkor. A lépcsősor közepén vagy az automaták szomszédságában váratlan csóközönbe fognak, miközben Lőrinc a Viola grabancát fésüli ujjjaival, Viola a Lőrinc fülét markolássza önfeledten. Korosodó járókelők időnként összecsapják kezüket, dicsérő szavakat intéznek hozzájuk, hogy az aluljáróba becsempésznek valamit az elfeledett édenkertből. Viola és Lőrinc ilyenkor szemérmesen zavart mosollyal, kézen fogva indulnak tovább, maguk után húzva a kerek vásárlótaligát, amelynek a Bikfic nevet adták.

*Ha csak akkora kertem volna,
amelyet három lépéssel átléphetek,
ültetnék bele petrezselymet...*

Vasárnap a szalonnak kinevezett lakrészből reggeliznek, mármint Lőrinc reggelizik, Viola pedig ámulja társa aznapi falánkságát. A reggeli harmadik résztvevője Macskacicó, aki nem más, mint egy fából faragott, csíkosba öltöztetett figura, aki rúgón hintázik le-föl az asztal fölött. Tavasztól őszig a korai nap beragyog a szalonnába, ilyenkor egy óvatos tenyérlelendítéssel Macskacicót tornászásra lehet készíteni, árnyéka pedig vele párhuzamosan ugrádozik a szalonnafalon.

Viola időnként a szoba sarkán felejté tekintetét, vagyis gondolkodik, Lőrinc ilyenkor várja már a kérdést, ami azonban inkább paranasszó. Például: – Lőrinc, mondjál három közmondást! – Lőrinc sorolja: – Bolondnak bolond a szerencséje!, Csalánba nem üt a mennykő!, – és a kedvencét: – Öreg kecske is megnyalja a sót! – De Viola ismeri az egereit: – Az elsőt nem hiszik, a másodikat nem értik, a harmadikon pedig ne-

vetnek. – A közmondás végül ez lesz: Azt a lovat rakják, amelyik húz! – Viola sóhajtva fogadja el a javaslatot.

Viola most a hetedikeseknek dolgozatozik, a Bibliát böngésszi, idézeteket gyűjt, és képeket keres hozzájuk a világfestészetből, tessék egymáshoz terelni őket. Bár Viola órákig vallatja a gépet és a lexikont, ezt a feladatot az egerek kedvelik, aznapra rejtvényűságnak érzik a dolgozatfüzetet.

Lőrinc pedig már új novella gyökereit locsolja: a főhős meglepné kedvesét egy nyakláncsal, a lánc fekete gyöngyszemeit azonban maga szeretné a hegy gyomrából kibányászni. De a bányát bezárták, a helyén koncertkatlan tombol, a nyakláncból nem lesz semmi, hacsak... – Lőrinc rágja a tollat, Viola semmit sem sejt a füstbe ment ígéretről.

Viola korrepetál nehézfejű lustákat, Viola felkészít karriervadász izgágákat, Viola vezeti a holnap tanárait a maga iskolai kalandparkján keresztül, mint Vergilius tette Dantéval a Komédiában. Este fáradtan hallgat, aztán lelkesen élménybeszámol. Az élmények végére azért gyakran kerül egy-egy merengő sóhaj: – Ha csak akkora kertem volna, amelyet három lépéssel átléphetek, ültetnék bele petrezselymet, sokat, hogy mindig nézhessem, locsolhassam, tépkedhessem. És addig se kelljen... – Lőrinc ilyenkor széttárja kezét, és fejét lehorgasztja: miszerint a második emeleti panellakásban ezt a kérést nehézségbe ütközne megvalósítani. Viola másnap, amint a párnája alá csúsztatja kezét, ott találja a *Sugárnyalábot*, benne a megígért nyakláncsal. Megígérni, megírni, ez már majdnem ugyanaz, mint megkapni. Majdnem...

Lőrinc és Viola bánata könnyen távozik, szívük gyakran telik meg örömmel, amelyet látványosan kívánnak megosztani a világgal. Ilyenkor megállnak az utcán-téren, egymáshoz

igazítva lábukat, Viola háromig számol, erre kézen fogva felugranak – bal lábról, utána Viola újra számol, ekkor kézen fogva jobb lábról ugranak a magasba. Majd ugrásuk végeztével elégedetten továbblépnek.

Jön a tavasz, megy a tél: folynak a versmondás, a helyesírás, a nyelvtanulás versenyei. Folynak a kerületben, a városban, az országban. Violának minden évben számos versenyzője van versenyben. Most jön a szurkolás a – hej, de sok! – helyszínen, jönnek az Egy tanárnak kutya kötelessége... kezdetű mondatok, persze Viola szájából. Lőrinc nem is tudja igazán, mi a kutya kötelessége és mi Violáé. Viola boldog diákjai sikerének (ilyenkor nem egerek!), és dédelgeti a neki is kijáró ajánlétkönyvet.

Aztán eljön az a júniusi koraeste, amikor egész osztálynyi diákhad sorakozik fel az ablak alatt, a szemközti fák között. Viola gyertyát kerít, és már rejtegeti könnyeit. A végzős osztály pedig énekelni kezd, halkán és zavartan, aztán egyre bátrabban és vidámabban, maguk dalait, a táborokban tanultakat, és amit csakis Violának szólnak. Viola gyertyával hívogat, könnyei már bőven peregnek. A szerenádozók bevonulnak a lakásba, megszállnak balkont és szobát, díványt és karszéket. Viola óriási porcelántálban meggybólt helyez ki a szőnyeg közepére, a poharak és kanalak munkába állnak. Ő maga a legkisebb a diákok között, a nagy pálmafa alá húzódik, onnan néz fel négy-hat éven át volt diákjaira, akikről tudja, így együtt sose fogja többet látni őket. Egy perc múlva zsvaj, nevetés, vidámság árad a szobából. Lőrinc ilyenkor a kisszobába húzódik, és nagyon magányosnak érzi magát.

A szerenádozók távozása sem egyszerű dolog, a lakásajtó belső oldalán az elmúlt évek diákjainak névalírásai sorakoznak, zsúfolódnak, vagy amennyi megmaradt belőlük. Nevek százai, vagy kezdőbetűk, becéző nevek. Nevek az ajtó tetején és a leglóján, amiket már hason fekve írtak fel gazdáik. A szerenádozók már hallottak erről a különös megörökítetetről, várják, hogy ők is, végre... utoljára. Négyen-ötven maradnak, esetleg egy üveg valódi ital is előkerül, a diákokból egy óra alatt mintha vendégbarát lett volna. Viola hosszan integet utána az éjszakában.

A nyári szünetet Violáék a somogyi nyaralóban töltik, ahová család, gyereknép és barátok számosan hívódnak meg és látogatnak el. Vig az élet ilyenkor: pingpong, zsvaj, diófa, tábortűz. Viola, ha teheti, elvonul, és laptopját vullatja. Augusz-

tusban irodalmi tábor, témát keres, olvasmányt ajánl a résztvevőknek, vendéglőadókat kér fel, maga előadását készíti. Lőrinc kérdez, aztán hűledezve hallgatja Viola terveit: az idén a francia felvilágosodás, tavaly a japán haiku a téma, jövőre a magyar reformkor, de volt már a hazai színművészet hősi ideje. A diákok egymást biztatják, hogy érdemes eljönni az irodalmi táborba, évek múltán is visszajárnak. Viola csak nézi a derékig nőtt füvet, a csalánerdőt, szó sem lehet kiskertéről, petrezselyemről. Mire tisztást tisztítanak, mire elvetik, mire kinő – itt az augusztus, aztán erre az évre vége Somogy-nak, telelni készül a nyaraló. Viola sóhajt, jövőre talán Fák és füvek az irodalomban lehetne a téma.

A vendégsereg jön-megy, az idő múlik, a tábor közeledik, Viola megtalálta, kigyűjtötte, rendszerbe állította, ami csak kell egy vidám, nyári táborozáshoz. A többiek még maradnak, neki mennie kell, gondtalan diákszemek várják, kipihent leányarcok, megnőtt fiúfrizurák. Amikor útra kél, Lőrinc is haza indul, a panelba, a balkonhoz, a sokat látott pálmafához.

Lőrinc nyugtalan, keres és nem talál, aztán talál. Nagy, lapos cseréptálat, benne csupa kagyló meg kavics, tengerről, folyóból. Viola pontosan tudja, melyik honnan való, Lőrincnek fogalma sincs róla. A kagylók, kavicsok széles szájú üvegbe vándorolnak át, ott is láthatók, onnan is kilátnak.

A cseréptál földet kap, bőven, egészen a pereméig. Hát nem nagy, hát nem kicsi. Lőrinc beszerez: két zacskó petrezselyemmagot vásárol, kettőt. Biztosan gazdálkodónak fognak nézni a békási piacon. A békási piacon senki nem nézi Lőrincet gazdálkodónak két zacskó petrezselyemért, de összesúgnak a háta mögött: – Ezek szoktak ugrálni! – Meg csokolózni! – teszi hozzá a másik békási. Lőrinc elveti a szörnyűen apró magvakat, alig hiheti, hogy ebből bármi kikel, földet húz rá, vékony rétegben, aztán megöntözi. Egy keveset, másnap is egy keveset, Lőrinc figyel, kinőtt-e már.

Múlnak a tábor napjai, Viola hazatér, boldogan, fáradtan. – Az idén okosabbak voltak – mondja nyári egereiről. Egy hét van az igazi iskoláig, Viola máris tervek sorát vázolja fel. Azért van két napjuk magukra, egymásra. Két nap nagyon kevés, két nap nagyon sok, Lőrinc tudja, Viola tudja.

Jönnek haza a két nap után, négy nap még a becsengetésig. – Ez micsoda? – kérdezi Viola, és rámutat a cseréptálra, a tetején valami apró zöld törekszik elő a napfényre. Lőrinc hallgat, locsol, Viola gyanakszik. – Te, Lőrinc, csak nem...

Jövedelemadó 1%

TISZTELT OLVASÓNK! KEDVES BARÁTUNK!

A Búvópatak szerkesztősége és kiadója nevében arra kérjük a lap olvasóit, barátait és szerzőit, hogy személyi JÖVEDELEM-ADÓJUK 1%-ÁT a BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY javára ajánlják fel!

A kedvezményezett adószáma: 18776278-1-14

A kedvezményezett neve: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Az alapítvány legfőbb feladatának a Búvópatak folyóirat kiadását tekinti.

KÖSZÖNJÜK!

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi
havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Szabó Pap Edit

Munkatársak: Lukáts János, Németh István Péter,

†Papp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2019. március, sorszáma: 3/2019

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

IBAN szám: HU62 – BIC (SWIFT kód): BACXHUHB

BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Budaházi Tibor festménye

Kapható az újságárusoknál

A *Búvópatakot* 2019-ben is keressék az újságárusoknál!
A lap éves előfizetési díja 5000 Ft. Megrendelhető
az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén.

TÁMOGATÓINK

